

แนวการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture Approach)

น.ส.กุลนาถ เดชาเลิศ
น.ส.สุนีวรรณ ทรแก้ว
นายวรรณชัย เพชรแก้ว

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าที่ปรากฏ เป็นผลมาจากความอดุสาหะของมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน เป็นความสำเร็จส่วนหนึ่ง ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปกรรม การแสวงหาสันติภาพ ภายใต้ลักษณะประจำของชนในสังคมนั้น ๆ แตกต่างกันไปบนพื้นฐานของความเจริญต่างสมัยกัน อีกส่วนหนึ่งคือความผิดพลาดที่ส่งผลให้การพัฒนาชะงักงัน ความเป็นมาดังกล่าวเกิดจากการต้องอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่ต้องร่วมพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อรักษาความเสมอภาคขอธรรมชาติ ให้สภาวะการณ่ต่างต่าง ๆ มีสมดุล โดยอาศัยซึ่งกันและกัน อาศัยกฎหมายและระเบียบประเพณีเป็นกรอบในการปฏิบัติ

รากฐานของการสร้างวัฒนธรรม จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ระเบียบแบบแผนกฎหมาย การบริหารงาน กิจกรรมสังคม การหาความรู้ การศึกษา การแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด การแสดงความเชื่อถือศาสนา อาจเรียกได้ว่าเป็นรูปแบบแห่งวัฒนธรรมสากล เมื่อได้รับการพัฒนาถึงขั้นสุดยอดและอยู่ในสภาวะหยุดอยู่กับที่ลักษณะนี้อาจเรียกว่า “อารยธรรม” Civilization เป็นความเจริญทั้งด้านจิตใจ และรากฐานถาวรเชิงวัตถุ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ของวัฒนธรรม ประกอบด้วยปัจจัยที่ก่อให้เกิดและพัฒนานคร “city” ภาษาละติน “Civitas” แตกต่างกันไปในแต่ละทฤษฎี เพราะแหล่งกำเนิดอารยธรรมเก่าแก่ของโลก นับเป็นบริเวณสำคัญต่อพื้นฐานการสร้างอารยธรรมของโลก การที่มนุษย์เผชิญปัญหา เพื่อปรับปรุงวิถีทางในการดำรงชีวิต คือ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตแบบเสรีประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบ เป็นเสมือนแรงผลักดันให้มนุษย์สร้างวัฒนธรรมอันรุ่งโรจน์ต่อ ๆ มา และแสวงหาอิสระของวิถีชีวิตหรือ “วิถีทางประชาธิปไตย”

ส่วนที่ 1

1. คุณสมบัติของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมยังประกอบไปด้วยคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ ถ้าเราต้องการจะรู้จักวัฒนธรรมของชนชาติใดเผ่าใด เราก็สามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็คือการเข้าไปคลุกคลีอยู่ร่วมกิจกรรมโดยตรง ก็จะทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมของชนชาตินั้นได้อย่างชัดเจน สำหรับการเรียนรู้โดยทางอ้อมก็คือ การศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีผู้ทำการศึกษารวบรวมไว้

ประการที่สอง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมากกว่าเกิดจากการถ่ายทอดทางสายเลือด แม้ว่าพันธุกรรมจะมีผลต่อคุณสมบัติหลายประการของมนุษย์ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นพันธุกรรมจะมีอิทธิพลน้อยมาก เพราะแบบแผนการดำรงชีวิตของมนุษย์ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมเป็นลำดับ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือคนเอเชียที่ไปตั้งถิ่นฐานในประเทศตะวันตก แม้ลูกที่เกิดมาจะมีหน้าตาผิวพรรณเป็นคนเอเชียเหมือนพ่อแม่ แต่แบบแผนพฤติกรรมของเขาไม่ว่าจะเป็นวิถีคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และการแสดงออกต่าง ๆ จะเป็นคนตะวันตกโดยสิ้นเชิง ลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นการยืนยันที่ชัดเจนที่สุด

ประการที่สาม วัฒนธรรมต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงได้ (dynamic) และมักมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีวัฒนธรรมใดที่จะคงอยู่อย่างสมบูรณ์โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงแม้แต่น้อย คุณสมบัติข้อนี้คงยืนยันได้ดีจากประสบการณ์ของแต่ละคน ถ้าทบทวนดูให้ดีจะเห็นได้ว่า แบบแผนการดำรงชีวิตของเราเองตั้งแต่จำความได้ถึงปัจจุบันจะเปลี่ยนไปมาก และจะยังคงเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกในอนาคต

2. คุณสมบัติของระบบความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ

ระบบความเชื่อ (belief) ค่านิยม (value) และทัศนคติ (attitude) ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดของคนในสังคมสืบต่อกันจนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นแบบแผนของพฤติกรรมนั้น มีลักษณะสำคัญโดยสรุปดังนี้

(1) ระบบความเชื่อ (belief) โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประการแรก เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือผิด เช่น ความเชื่อว่าการฉ้อโกงเป็นสิ่งที่ผิด การทำงานด้วยความสุจริตเป็นสิ่งที่ถูก หรือความเชื่อที่ว่าความกตัญญูเป็นสิ่งที่ถูก และความอกตัญญูเป็นสิ่งที่ผิด เป็นต้น

ประการที่สอง เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าของสิ่งที่ดำรงอยู่ว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือเลว เช่น ความเมตตาปราณีเป็นสิ่งที่ดี ส่วนความโหดร้ายทารุณเป็นสิ่งที่เลว หรือความเชื่อที่ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดีเพราะเป็นการปกครองที่ดีเพราะเป็นการ ปกครองที่คำนึงถึงประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ส่วนการปกครองแบบทรราชย์เป็นการ ปกครองที่เลวเพราะเป็นการปกครองที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนของผู้ปกครองเท่านั้น

ประการที่สาม เป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการหรือเป้าหมายของการกระทำว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา เช่น ความเชื่อว่าการอุทิศเสียสละต่อสังคมจะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า ส่วนความเห็นแก่ตัวไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมจะทำให้สังคมเสียหาย เป็นสิ่งที่สังคมไม่พึงปรารถนา หรือความเชื่อว่าการความเสมอภาค ความมีเสรีภาพ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเพราะจะทำให้สังคมมีความสงบสุข ส่วนการแบ่งชั้นวรรณะ การกดขี่เอารัดเอาเปรียบจะทำให้สังคมแตกแยก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม เป็นต้น

ความเชื่อเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ละเว้นการกระทำที่สังคมเชื่อว่าผิด ไม่ดี และไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็จะมีผลต่อการส่งเสริมให้สมาชิกของสังคมกระทำการที่สังคมเชื่อว่าถูกต้องดีงามและเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ถ้าผู้ใดละเมิดความเชื่อดังกล่าวจะถูกสังคมประณาม แต่จะได้รับการยกย่องจากสังคมถ้าบุคคลประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่สังคมเชื่อว่าถูกต้องดีงามและเป็นที่พึงปรารถนาอิทธิพลของความเชื่อดังกล่าวจะมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้นผู้ละเมิดจึงพยายามปกปิดเพื่อไม่ให้ตนถูกรังเกียจจากสังคม

(2) ค่านิยม (value) หมายถึง ความเชื่ออย่างหนึ่งมีลักษณะยืนยงถาวร โดยเชื่อว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายของชีวิตบางอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นชอบสมควรที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น ความเชื่อดังกล่าวใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการเลือกปฏิบัติตามที่ตน

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ค่านิยมประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิถีกระทำ หรือเป้าหมายของการกระทำ อันเป็นสิ่งที่ตนเองปรารถนา เช่น บุคคลอาจจะนิยมประพฤติตนอย่างสมณะปฏิบัติตนอย่างเรียบง่าย เพื่อชีวิตที่สุขสงบ หรือ บุคคลอาจจะนิยมทำงานหนักด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

ประการที่สอง ค่านิยมมีลักษณะยั่งยืนถาวร ทั้งนี้เพราะค่านิยมเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) ซึ่งมีการสั่งสมมาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดการยึดมั่นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและพึงปรารถนาของสังคม เช่น ค่านิยมความกตัญญู สังคมจะถ่ายทอดปลูกฝังสืบต่อกันมาว่าความกตัญญูเป็นสิ่งที่ดี คนที่มีความกตัญญูจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้า ได้รับการยกย่องสรรเสริญ ส่วนคนอกตัญญูจะถูกระนามจากสังคม เป็นต้น

ค่านิยมแม้จะมีลักษณะยั่งยืนถาวร แต่มิได้หมายความว่า จะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเมื่อคนเราได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นใหม่ขึ้น เช่น ในอดีตคนอาจจะนิยมยกย่องคนกตัญญูรู้คุณคน โดยไม่จำแนกว่ากตัญญูในสิ่งที่ถูกหรือผิด ถ้าใครเคยมีบุญคุณจะต้องกตัญญูรู้คุณแม้ในสิ่งที่ผิดก็ตาม แต่ในปัจจุบันค่านิยมในเรื่องความกตัญญูอาจจะแตกต่างกันไป เช่น ต้องกตัญญูเฉพาะในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น มิฉะนั้นอาจจะถูกสังคมประนามว่าไม่รู้จักจำแนกชั่วดี

ประการที่สาม ค่านิยมมีลักษณะของการเปรียบเทียบความสำคัญ กล่าวคือ บุคคลทั่วไปจะเลือกสิ่งที่มีความสำคัญกว่าไว้ก่อน สิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่าจะถูกเลือกไว้ในอันดับหลังหรืออาจจะทิ้งไปเลยก็ได้ เช่น ค่านิยมการทำงานหนักกับการเที่ยวเตร่ บางคนจะเลือกการทำงานไว้ก่อนเป็นหลัก ส่วนการเที่ยวเตร่เอาไว้ทีหลัง ถ้าว่างเมื่อไหร่ถึงจะไป แต่บางคนอาจจะเลือกเที่ยวเตร่ก่อน ส่วนเรื่องงานเอาไว้ทีหลัง เป็นต้น

จากความหมายของค่านิยมและระบบความเชื่อดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ค่านิยมของบุคคลเป็นผลจากความเชื่อที่ถูกหล่อหลอมถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดังนั้น ค่านิยมจึงเป็น “การแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของความเชื่อของบุคคล” การแสดงออกของบุคคลตามความเชื่อของตนเองเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลนั้นมีค่านิยมอย่างไร กล่าวโดยสรุป “ค่านิยม คือ รูปธรรมของความเชื่อของบุคคล” นั่นเอง

(3) ทักษะคติ (attitude) หมายถึง ความพร้อมทางจิตใจและความรู้สึกของคนเราที่สั่งสมมาจากประสบการณ์อันยาวนาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางที่จะตอบสนองต่อบุคคลอื่น หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลเกี่ยวข้องอยู่ด้วย หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทักษะคติ หมายถึง ระบบของความเชื่อของคนเราที่สั่งสมมาเป็นเวลาอันยาวนาน และจะมีผล

ต่อการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ด้วยลักษณะของความรู้สึกและความพอใจของบุคคล เช่น รู้สึกชอบ ไม่ชอบ หรือเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ทั้งค่านิยมและทัศนคติต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ ที่เป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดทางสังคมของคนเรานั้นเอง

กล่าวโดยสรุป การดำรงอยู่ของสังคมทุกสังคมจะอยู่ภายใต้กระบวนการเรียนรู้และอบรมกล่อมเกลாத่างสังคม (socialization process) กระบวนการนี้จะเป็นกลไกสำคัญของสังคมในการถ่ายทอดและปลูกฝังความเชื่อแก่บุคคลในสังคม และบุคคลจะแสดงรูปธรรมของความเชื่อในรูปของค่านิยม และแสดงออกเกี่ยวกับความรู้สึกและความพอใจเกี่ยวกับความเชื่อในรูปของทัศนคติ การแสดงออกของบุคคลอย่างต่อเนื่องจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของกลุ่มคนไม่ว่าจะเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ในครอบครัว แบบแผนความสัมพันธ์ในการผลิตแบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนแบบแผนทางการเมืองการปกครอง เหล่านี้เรียกว่า “วัฒนธรรม”

ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองแท้จริงก็คือ ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในความหมายทางสังคมศาสตร์ แต่มุ่งเฉพาะแบบแผนของบุคคลเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป¹

3. ลักษณะเด่นของระบบค่านิยมไทย

ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่อ สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ ซึ่งมีลักษณะคงที่ถาวรพอสมควร และมีหน้าที่เป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานในการตัดสินประเมินความดีชอบผิดถูก รวมทั้งเป็นตัวนำการกระทำหรือผลักดันการแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมความเชื่อที่ยึดถืออยู่ในใจ ฉะนั้นระบบค่านิยมของไทยจะช่วยบ่งบอกลักษณะคนไทยออกมาให้เห็นเป็นอย่างไรบ้าง

ในเรื่องลักษณะคนไทยหรือสังคมไทย ได้มีการกล่าวอ้างถึงกันอย่างมากมาย บ่อยและกว้างขวางจนดูเหมือนจะเชื่อว่าเป็นจริงตามที่กล่าวไปเสียแล้ว ทั้ง ๆ ที่หลักฐานสนับสนุนทางวิชาการยังมีความหลากหลายและบ่อยครั้งยังขาดความเชื่อถือได้ ในวิธีการศึกษา ในกระบวนการหาข้อมูล หรือในการวิเคราะห์ตีความ อย่างไรก็ตามก็ดี หลายคนคงจะคุ้นกับการกล่าว

---

¹ สมบัติ ช่างธัญวงศ์ การเมือง : แนวความคิด & การพัฒนา คณะรัฐศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2538

ถึงลักษณะคนไทยด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น กล่าวว่าคุณลักษณะคนไทยสามารถสรุปด้วยคำสามคำ คือ “สนุก สบาย และสะดวก” หรือ ว่าคนไทยเป็นคนชอบสนุก ไม่เอาจริงเอาจังกับชีวิตมากนัก คือ ทุกเรื่อง “ไม่เป็นไร” “เรื่อย ๆ” หรือที่ว่า คนไทยชอบทำอะไรตามใจชอบ เพราะว่า “ทำได้ ตามใจคือไทยแท้” เป็นต้น แต่คนไทยหรือระบบสังคมไทยได้หล่อหลอมคนไทยให้มีลักษณะ เช่นนั้นจริงหรือไม่ เป็นคำถามที่นักสังคมศาสตร์ไทยควรจะสนใจให้การศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และมองอย่างเป็นระบบ

สนิท สัมครการ (2522) ได้เคยเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสังคมไทย โดยมองจากในแง่ของกระแสวัฒนธรรมว่า คนไทยหรือค่านิยมไทยสามารถอธิบายได้ด้วย กระแสวัฒนธรรมหลัก ๆ 3 กระแสคือ

1. ค่านิยมเรื่องการนับถือบุคคล (Personalism) ซึ่งมีฐานมาจากการให้ความสำคัญแก่ตน (Ego or Self) มุ่งเพื่อให้ตนมีชีวิตอยู่รอดเป็นสำคัญ และในทำนองเดียวกันก็ต้องอิงหรือพึ่งบุคคลอื่นที่จะให้คุณให้โทษแก่ตนได้ เพื่อให้ตนได้อยู่อย่างสุขสบาย ได้แสวงหากำไรจากชีวิตให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงต้องสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นไว้ให้ดีเสมอ ค่านิยมในเรื่องการนับถือบุคคลนี้ก่อให้เกิดกระแสรองหรือกระแสเสริม (Associate Themes) อีก 2 กระแส คือ

1.1 ลัทธิปัจเจกชน (Individualism) คือ การถือตนเองเป็นใหญ่ มีพฤติกรรมที่มุ่งสนองความต้องการของตนเป็นสำคัญ อยู่เหนือระเบียบกฎเกณฑ์

1.2 ความไม่ชอบขัดแย้ง (Permissiveness) ซึ่งอาจจะมาจากความเฉื่อยชาเกรงใจหรือกลัวขายหน้าในความไม่รู้ของตน กลัวเสียเปรียบเลยหนึ่งเสีย เพราะจะได้รับประโยชน์มากกว่า

2. ค่านิยมในเรื่องความรักสนุก (Fun-Loving) ถือเป็น “กำไร” ชีวิตที่จะแสวงหาความสุข สนุก สบาย และจะหลีกเลี่ยงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นความทุกข์ ความยากลำบากและความไม่สบายค่านิยมนี้ก็มีกระแสเสริมอีก 3 กระแสคือ

2.1 ความย่ำในการบริโภคปัจจุบัน (Present Time Consumption) การใช้จ่ายเกินตัวและการไม่ออม

2.2 ความไม่ชอบทำงานหนัก (Abhorance of Hard-work) และการชอบทำ “งานทำเป็นเล่น แต่เล่นกลับเป็นทำงาน”

2.3 ความนิยมในคนใจกว้างและใจนักเลง (Broad-mindedness) ซึ่งหมายถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เลี้ยงดูคนอื่นโดยไม่คิดถึงความสัมพันธ์

3. ความเชื่อในเรื่องบุญกรรม (Merit Accumulation) ซึ่งหมายถึงเรื่องบุญ

วาสนา กรรมดี กรรมชั่ว ฯลฯ

ความคิดเห็นของสนธิ สัมครการเป็นการขมวดสรุปที่ดีและชัดเจนของคำกล่าวต่าง ๆ ที่พูดถึงลักษณะคนไทยและสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องกับแนวคิดการวิเคราะห์สังคมไทยของแอมบรี (Embree) ว่า “สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวม” การวิเคราะห์ทางวิชาการในส่วนนี้ยังมีความสลับซับซ้อนกันอีกมาก ฉะนั้นกระแสวัฒนธรรมที่ดึงออกมาจัดเป็นกระแสแนวคิด (Theme) ดังที่สนธิ สัมครการ ได้เขียนไว้ นั้น แม้จะเห็นชัดง่ายและดูมีเหตุผลในการตีความและวิเคราะห์ซึ่งมองจากอีกแง่มุมหนึ่งหรืออีกทฤษฎีหนึ่งก็จะพบข้อกังขาที่จะทำให้เริ่มสงสัยในข้อสรุปของบางกระแสวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น เนื่องจากการมองกระแสวัฒนธรรมในเชิงวิเคราะห์เป็นการมองในลักษณะค่อนข้างคงที่ ในขณะที่แนวคิด “ค่านิยม” เป็นแนวคิดที่เน้นเชิงสัมพันธ์หรือเชิงเปรียบเทียบอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นหากคนไทยจะให้ความสำคัญแก่ค่านิยมอื่น (เช่น การรักษาความสัมพันธ์ไมตรีจิตกัน) มากกว่า “การงาน” ก็ไม่จำเป็นต้องหมายความว่าคนไทยไม่ชอบทำงาน ด้วยเหตุนี้การกล่าวว่า คนไทยมีค่านิยมรักสนุก “ไม่ชอบหรือเกลียดการทำงานหนัก” ดูไม่น่าจะเป็นจริงนัก เพราะหากเป็นจริงเราก็คงไม่มีปรากฏการณ์ดังที่เป็นจริงอยู่ทุกวันนี้ที่ชาวบ้านจากภาคอีสาน ไม่ว่าเด็กเล็ก ผู้หญิงหรือคนแก่ ยอมตรากตรำทำงานเป็นกรรมกร และถึงขนาดข้ามน้ำข้ามทะเลไปเป็นกรรมกรถึงต่างประเทศ อย่างไรก็ดี ที่วิจารณ์เช่นนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงข้อเป็นจริงในส่วนลึกกว่าอาจจะแปรเปลี่ยนตามแต่กรอบและระดับของการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องด้วย

จากการศึกษาเรื่องค่านิยมและระบบค่านิยมไทย ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูลอย่างกว้างขวางทั้งในเมืองและในชนบททุกภาค เป็นตัวอย่างจากทุกชนชั้นและทุกกลุ่มอาชีพ ตั้งแต่ชาวไร่ชาวนา คนหาบเร่ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ คนขับรถรับจ้าง กรรมกรแรงงาน นักศึกษา นักธุรกิจขึ้นไปจนถึงข้าราชการระดับต่าง ๆ ได้ทำการศึกษาเก็บข้อมูลอย่างกว้างขวางสองครั้งคือในปี 2521 และ 2524 ครั้งละสองพันกว่าตัวอย่าง ด้วยกลุ่มตัวอย่างคนละกลุ่มกัน ผลการศึกษาซึ่งมุ่งที่จะศึกษาระบบค่านิยมและแบบแผนพฤติกรรมของคนไทยทั่วไปได้พบว่าระบบค่านิยมไทย (ซึ่งเรียงตามลำดับความสำคัญสูงสุดเรียงตามกันลงไปในสายตาของกลุ่มตัวอย่างคนไทย) ในกลุ่มอันดับสูงมีดังนี้

ตาราง เปรียบเทียบอันดับความสำคัญของค่านิยมจุดหมายปลายทางจากผลการศึกษา
2 ปี

กลุ่มค่านิยมจุดหมายปลายทาง	ปี 1981 (ชนบท) N = 2149	ปี 1978 (ก.ท. - ชนบท) 2469
ความมั่นคงของชาติ	1	1
การมีหลักธรรมศาสนาเป็นที่พึ่ง	2	(11)*
การมีชีวิตที่สบายพอสมควร	3	5
ความสุขในชีวิตครอบครัว	4	(2)
การช่วยเหลือผู้อื่น	5	(10)
ความภาคภูมิใจในตัวเอง	6	3
ความสำเร็จในชีวิต	7	4

ผลของการเรียงลำดับค่านิยมจุดหมายปลายทาง (Terminal Value) ส่อให้เห็นว่า โดยทั่วไปในการระลึกรู้ของคนไทยส่วนใหญ่ (ยกเว้นกลุ่มนักศึกษาและในวงกรมมหาวิทยาลัย) ให้ความสำคัญแก่ “ความมั่นคงของชาติ” มาเป็นอันดับแรกใกล้เคียงกับความสำคัญที่ให้แก่ “การมีหลักธรรมศาสนาเป็นที่พึ่ง” ซึ่งสูงสุดคือ กลุ่มชนบท ทั้งนี้ยกเว้นกลุ่มชาวกรุงเทพฯ และกลุ่มนักศึกษาซึ่งให้ความสำคัญแก่ศาสนามาก นอกจากนั้นกลุ่มชาวชนบทมีชีวิตอยู่อย่างมีน้ำใจให้ความช่วยเหลือผู้อื่นและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในขณะที่ชาวกรุงเทพฯ ในจิตใต้สำนึกมุ่งเน้นในการมีส่วนได้ของตนเองเป็นสำคัญ ตั้งแต่เพื่อครอบครัวตัวเอง เพื่อความภาคภูมิใจ และความสำเร็จในชีวิตของตนเอง นี่เป็นการยกตัวอย่างจากผลการศึกษาเพื่อให้เห็นค่านิยมเป้าหมายชีวิตอย่างคร่าว ๆ รายละเอียดหาอ่านได้จากรายงานวิจัยของเรื่องนี้ (สุนทรี โคมิน และสนิท สมัครการ, 2522)

ส่วนผลการเรียงลำดับค่านิยมวิถีปฏิบัติ (Instrumental Value) ผู้เขียนจะดึงกลุ่มค่านิยมกลุ่มใหญ่ ๆ เรียงตามลำดับความสำคัญจากสูงไปต่ำ ตามความระลึกรู้ของกลุ่มตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงฐานของค่านิยม สังคมวัฒนธรรมที่สำคัญอันเป็นเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพในสังคมไทย ผลปรากฏดังแสดงในตารางต่อไปนี้

---

* อันดับความสำคัญที่แปรเปลี่ยนไปนั้น เป็นผลกระทบจากการจัดลำดับของกลุ่มตัวอย่างจากกรุงเทพฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญแก่ ความสุข ความสำเร็จของตนเอง และครอบครัวตนเอง สูงกว่าชาวชนบทมาก ในขณะที่ให้ความสำคัญแก่เรื่องหลักธรรมศาสนามากกว่ามาก

ตารางกลุ่มค่านิยมในระบบความคิดรวบยอดของไทย (Value groups in the Thai cognition System) จากความสำคัญสูงสุดไปต่ำสุด

EGO

Interpersonal Relation

1. Ego Orientation (ค่านิยมที่เน้น “ตน”)
2. Moral Relationship Orientation (ค่านิยมที่เน้นพันธะบุญคุณ)
3. Social Smoothing Relationship Orientation (ค่านิยมที่เน้นความสัมพันธ์ที่อื่นและสบายใจ)
4. Flexibility and Adjustment Orientation (ค่านิยมที่เน้นการปรับตัว/ความอะลุ่มอล่วย)
5. Religio-psychical Orientation (ค่านิยมที่เน้นความเชื่อถือด้านศาสนา/ความสงบทางจิตใจ)
6. Education and Competense Orientation (ค่านิยมการศึกษา/ความสามารถ)
7. Interdependence Orientation (ค่านิยมที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน)
8. Achievement-task Orientation (ค่านิยมด้านการทำงาน)
9. Fun-pleasure Orientation (ค่านิยม ความสนุก สุขสำราญ)

ผลการวิเคราะห์พอจะสรุปย่อ ๆ ตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้ว่า

1. สังคมไทยเป็นสังคมซึ่งเน้นและให้ความสำคัญแก่ความสมดุลระหว่าง Ego และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมาก กล่าวคือคนไทยมี Ego ที่ใหญ่ และถือศักดิ์ศรีในตนเองสูงมากหลบหลู่กันไม่ได้ ในเวลาเดียวกันการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็เป็นเรื่องที่สำคัญมากเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อรักษา Ego ซึ่งกันและกัน เมื่อค่านิยมกลุ่มนี้เป็นค่านิยมที่สำคัญมากและเป็นฐานที่ยังสืบทอด จึงก่อให้เกิดกระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนรองรับ เช่น เรื่องการเสี้ยม ความขัดแย้ง การประนีประนอม การรักษาหน้า การรักษาน้ำใจกัน และการที่คนไทยยังรับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรง ๆ ไม่ได้ เป็นต้น ฉะนั้นหากมีการฝ่าฝืนเกณฑ์ทางวัฒนธรรมนี้ก็มักจะเกิดความแตกหักกันทางอารมณ์ ความรู้สึกและความสัมพันธ์ ถึงขนาดฆ่ากันได้

2. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างเป็นลำดับชั้น เป็นกรอบที่จัดระเบียบชั้นให้มีสูงมีต่ำ มีใกล้ไกลตามโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะมองในเชิงแนวตั้งหรือแนวนอนหรือในความสัมพันธ์แบบทางการหรือไม่เป็นทางการ หรือใกล้ชิด-ห่างเหิน การจัด

อันดับชั้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของไทย สะท้อนให้เห็นได้ในตัวอย่างของ การใช้สรรพนามของบุคคลที่หนึ่ง (เช่น ข้าพระพุทธเจ้า กระหม่อม ข้าพเจ้า กระผม ผม ฉัน ข้าอ้าว กู ฯลฯ) และของบุคคลที่สอง (เช่น ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ฝ่าพระบาท ฝ่าบาท ได้เท้า ท่าน คุณ เธอ หนู เอ็ง แก มึง ฯลฯ) ยิ่งเห็นชัดขึ้นเมื่อเทียบกับภาษาตะวันตกซึ่งมีอยู่สองคำเท่านั้น คือ “I” กับ “You” การที่สังคมไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยเน้นตัวบุคคลเป็นสำคัญ จึงเอื้อหรือเสริมกับระบบอุปถัมภ์ได้อย่างดีมาตลอด ผู้ที่ใฝ่อำนาจอยากเป็นใหญ่มักใช้ประโยชน์จากลักษณะนี้ของไทยเสมอ ถ้าไม่โดยตรงก็ในรูปแอบแฝง ผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ใช้มาเสริมและรักษาสถานภาพเดิมของระบบอุปถัมภ์ให้ยังแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ค่านิยมกลุ่มนี้ทำให้เกิดกระแสวัฒนธรรมเสริมอื่น เช่น เรื่องของผู้มี “บารมี” แนวคิด เรื่องบุญวาสนา เรื่องดวงหรือฟาลิซิต

ในเวลาเดียวกัน คนไทยมี Ego ใหญ่เป็นพื้นอยู่ หากใครก็ตามที่มีความสามารถเด่นขึ้นมาแต่โดยไม่ได้อิงกับโครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มักจะถูกมองด้วยความเทียบเคียงไม่ยอมให้เห็นเด่นเกินอยู่เสมอ ดังที่หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งไว้ว่า “จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย”

3. “ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่อื่น” จึงเป็นกลุ่มค่านิยมที่สำคัญอันดับถัดมา ซึ่งมีกระแสวัฒนธรรมเสริมในเรื่องนี้ เช่น การรักษาน้ำใจกัน ความเกรงใจ และการรักษาไมตรีจิตที่ดี ฯลฯ

4. “ค่านิยมการปรับตัวเข้ากับจังหวะโอกาสและสิ่งแวดล้อม” ของไทยสูง ฉะนั้นการทลายหักพังพฤติกรรมคนไทยจากจุดยืนของอุดมการณ์จึงมักจะทลายผิตมากกว่าถูก เพราะอุดมการณ์ยังไม่ใช่เป็นแกนกำหนดพฤติกรรมสำหรับคนไทย เนื่องจากตัวแปรที่สำคัญก็คือสถานการณ์ จังหวะ โอกาส และสิ่งแวดล้อมไม่ใช่อุดมการณ์หรือหลักการ พฤติกรรมของนักการเมืองเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งในเรื่องนี้

5. ค่านิยมทางศาสนาและความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเป็นค่านิยมที่พบโดยทั่วไปในทุกชนชั้น ตั้งแต่จิตวิญญาณ บุญวาสนา ไปจนถึงเครื่องรางของขลัง การดูดวงชะตา ดูฤกษ์ ดูหมอดู และสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

6. ค่านิยมทางการศึกษาของคนไทยเน้นการใฝ่หาความรู้เพื่อเป็นทางผ่านและเป็นเครื่องมือที่จะได้เข้าไปตามบันไดทางสังคม มากกว่าเพื่อตัวความรู้เอง และมีแนวโน้มที่จะติดยึดอยู่กับรูปแบบ (Form) มากกว่าเนื้อหา (Content)

7. ค่านิยมพึ่งพาอาศัยกัน

8. ค่านิยมใฝ่สัมฤทธิ์และมุ่งงาน

9. ค่านิยมความสนุก สุขสำราญ

เหล่านี้คือกลุ่มค่านิยมหลักที่อยู่ในระบบความระลึกูของคนไทย และเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐาน หรือเป็นเสมือนพิมพ์เขียวที่ช่วยในการตัดสินใจตัดสินความดีชอบผิดถูก เป็นตัวนำการกระทำให้สอดคล้องกับค่านิยมความเชื่อที่ยึดถืออยู่ในใจ การเข้าใจในระบบค่านิยมที่ยึดถือจึงช่วยให้เข้าใจแบบแผนพฤติกรรมของคนไทยไปด้วย

4. ค่านิยมกับแนวโน้มทางการเมืองไทย

ระบบค่านิยมความนึกคิดของคนไทยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยอย่างไรบ้าง ในการศึกษาเรื่องระบบค่านิยม ค่านิยมทางการเมือง (Political Values) สามารถวัดได้โดยความคิดรวบยอด (Concepts) สองตัวคือ ความอิสระเสรี (Freedom) และความเสมอภาค (Equality) ดังที่โรคีส (Rokeach, 1968) ได้เคยใช้วิเคราะห์แยกแยะอุดมการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ อย่างชัดเจนมากมาแล้ว จากการวิเคราะห์ในทำนองเดียวกันผลการศึกษาของระบบค่านิยมไทยได้พบว่า คนไทยโดยทั่วไปแม้กระทั่งกลุ่มชาวไร่ชาวนาไม้ได้มีความสำนึกทางการเมืองต่ำเท่าใดนัก คือได้ให้ความสำคัญอยู่ในระดับกลางของระบบค่านิยม โดยเน้นค่านิยมทางรักใน “อิสระเสรีภาพ” สูงกว่า “ความเสมอภาค” อีกทั้งยังได้พบว่าไม่ค่อยมีความแตกต่างในระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ อย่างมีความหมายสำคัญ กลุ่มที่มีความสำนึกทางการเมืองสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ คือ กลุ่มที่มีการศึกษาสูงสุด (ปริญญาโท - เอก) กลุ่มนักศึกษา และกลุ่มกรรมกร สามกลุ่มนี้นอกจากมีแนวโน้มความสำนึกทางการเมืองสูงแล้ว ยังเป็นกลุ่มที่เน้นความเสมอภาคสูงกว่าด้วย ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความโน้มเอียงไปในทางประชาธิปไตย กลุ่มที่เหลือแม้จะมีความสำนึกทางการเมืองไม่ต่ำ ก็เป็นแนวคิดเสรีนิยมที่ค่อนข้างไปทางอนุรักษนิยม (Conservative) แต่ที่แน่ชัดคือ โดยทั่วไปค่านิยมเรื่อง “อิสระเสรีภาพ” อยู่ในระดับสูงและชนชั้นยากจนก็ยังเน้นค่านิยมนี้สูงเช่นกัน และเมื่อคำนึงถึงระบบค่านิยมไทยที่ถือตน และยึดบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลักอยู่เหนื่องาน เหนืออุดมการณ์และหลักการ ทำให้พอจะเห็นภาพได้ว่า การที่คนไทย และระบบสังคมไทยจะมีจิตสำนึกอย่างประชาธิปไตยเต็มทีจริง ๆ คงยังต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่ง เพราะภาพรวมค่อนข้างมาทางอนุรักษนิยมอยู่มาก²

---

² ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ การเมืองและสังคม. โครงการเสริมความรู้ทางการเมืองและสังคม พิมพ์ครั้งที่ 2 ในระบอบประชาธิปไตย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการถ่ายทอดค่านิยมบุคลิกภาพ

เด็กเกิดมาในสังคมพร้อมด้วยศักยภาพเต็มที่ที่จะพัฒนาพฤติกรรมได้ทุกอย่างทุกชนิดแต่ในที่สุด พฤติกรรมที่เป็นจริงที่เขาได้พัฒนาและประพฤติปฏิบัติจะมีขอบข่ายที่แคบลง ขอบข่ายที่แคบลงนี้ถูกจำกัดโดยกฎเกณฑ์ของสังคมรอบด้านเด็กที่กำหนดว่า อะไรดีควรหรือถูกต้องที่จะปฏิบัติ ฉะนั้น เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้จากการมีประสบการณ์กับสังคมรอบด้านเรียนรู้ถึงทุกอย่างตั้งแต่ความรู้สึกนึกคิดและเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติของสังคมนั้น ๆ ที่จะทำให้เขาสามารถมีชีวิตและปฏิบัติตัวภายในระบบสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ อย่างสอดคล้องและอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้เกณฑ์ปทัสสถานของสังคมต่าง ๆ จนกลมกลืนฝังลึก (Internalizes) เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมบุคลิกภาพที่ทำให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพในระบบสังคมนั้นได้นี้ เรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม” (Socialization)

ด้วยเหตุนี้ โดยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม มนุษย์จึงได้เรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ของสังคมเข้าไปโดยไม่รู้สึกตัว ได้เรียนรู้สิ่งที่สังคมนั้นถือว่า “ดี” ว่า “ควร” หรือ “ไม่ดี” “ไม่ควร” อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ อะไรพึงปรารถนา อะไรไม่เป็นที่พึงปรารถนา ได้เรียนรู้ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม รวมทั้งความคาดหวังในบทบาทต่าง ๆ และขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ด้วย ทุกคนได้เรียนรู้ผ่านทางสถาบันสังคมต่าง ๆ ตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนฝูง ไปจนถึงสถาบันศาสนา และองค์กรที่ทำงาน และองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ฉะนั้น แบบแผนของค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมทางสังคมของคนในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งจึงถูกกำหนดโดยระบบสังคมนั้น ๆ โดยมีสถาบันสังคมต่าง ๆ ทำหน้าที่สำคัญในการตอกย้ำ เสริมแรง รักษาไว้ และถ่ายทอด ผลพวงเหล่านี้ของวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง³

ส่วนที่ 2

1. วัตถุประสงค์และความจำเป็นในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง

ถ้าหากเราตั้งคำถามว่า เหตุใดเราจึงต้องศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง ทั้ง ๆ ที่มีแง่มุมหรือลักษณะอื่น ๆ อีกมากมายภายในระบบการเมือง ซึ่งเราสามารถที่จะเลือกมาทำการศึกษาได้อย่างใกล้ชิด เป็นระยะเวลาอันยาวนานที่นักรัฐศาสตร์ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ กล่าวคือ หากใครสักคนหนึ่งต้องการที่จะอธิบายว่า

---

³พื้นฐานทางสังคม & วัฒนธรรมของการเมืองไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน้า 549-566

ทำไมในขณะที่ระบบการเมืองหนึ่งจึงอยู่รอด ในขณะที่อีกระบบหนึ่งล้มเหลว เหตุใดระบบหนึ่งประสบความสำเร็จในขณะที่ระบบอื่น ๆ ไม่เป็นเช่นนั้น ผู้ศึกษาจะมองไปที่รัฐธรรมนูญของระบบการเมืองนั้น ๆ มองไปที่วิธีการผ่านกฎหมาย หรือศึกษาว่าระบบการเมืองนั้นเป็นระบบรัฐสภาหรือประธานาธิบดีมีฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระหรือไม่

ด้วยเหตุนี้ การที่เราเน้นในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีเหตุผลอยู่หลายประการ ประการหนึ่งก็คือว่า แม้ว่าระบบการเมืองหนึ่ง ๆ จะเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์อันซับซ้อนของวัฒนธรรมทางการเมืองกับแง่มุมอื่น ๆ ของระบบการเมือง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่ว่ามันเป็นการยากที่เราจะศึกษาส่วนรวมของระบบการเมืองทั้งหมด ด้วยเครื่องมือในการศึกษาที่มีอยู่ทั่วไปนั้นโดยทันที เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือว่าเรามีความเชื่อว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใดสังคมหนึ่งเป็นส่วนที่มีนัยสำคัญ (significant) อย่างสูงของระบบการเมืองของสังคมนั้น ๆ จึงทำให้เราต้องมุ่งสนใจไปที่วัฒนธรรมทางการเมือง

Lucian Pye ได้ให้ความเห็นในเรื่องความจำเป็นและวัตถุประสงค์ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองว่า จะเป็นผลดีที่เราสามารถศึกษาถึงปัจเจกบุคคลแต่ละคน และสังคมโดยทั่วไปได้ในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการรวมจิตวิทยาบุคคลและสังคมโดยส่วนรวมเข้าด้วยกัน

2. นิยาม

Lucian W. Pye ได้ให้นิยามของคำว่า วัฒนธรรมทางการเมืองไว้ดังต่อไปนี้

“วัฒนธรรมทางการเมือง คือแบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อสภาวะอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการ และมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบของพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้น ๆ ส่วนประกอบของวัฒนธรรมทางการเมืองมีทั้งอุดมคติทางการเมือง และปทัสฐาน ในการดำเนินการของระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมือง คือรูปแบบของมิติทางจิตวิทยา และอัตวิสัยของการเมืองที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองแต่ละระบบ”

Jarol B. Manheim ได้ให้นิยามของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า

“วัฒนธรรมทางการเมือง คือแบบแผนของความเชื่อและทัศนคติรวมที่เกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งจะปรากฏอยู่ในระบบการเมืองใด ๆ ในลักษณะที่ว่าจะต้องมีผลประโยชน์ขั้นพื้นฐานร่วมกันและการประเมินค่าที่เหมือนกัน ตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้องกัน อันเป็นผลจากการที่ได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เดียวกัน”

Gabriel A Almond กับ **G. Blingham Powell Jr.** ได้ให้นิยามของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า

“เป็นแบบแผนทัศนคติ และความโน้มเอียงต่อการเมืองของบุคคลแต่ละคนที่เป็นสมาชิกของระบบการเมืองใด ๆ แบบแผนของทัศนคติและความโน้มเอียงนี้เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัยซึ่งจะเป็นฐานที่สำคัญอันก่อให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองขึ้น ความโน้มเอียงของบุคคลแต่ละคนนี้จะเกี่ยวกับองค์ประกอบหลายอย่าง คือ 1). ความโน้มเอียงทางการรับรู้ หมายถึง ความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งหรือความเชื่อทางการเมืองซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ได้ 2). ความโน้มเอียงทางความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวพัน เกี่ยวข้อง การยอมรับหรือไม่ยอมรับในสรรพสิ่งทางการเมือง และ 3). ความโน้มเอียงทางการประเมินค่า หมายถึง การตีค่าและความคิดเห็นในสรรพสิ่งทางการเมือง ซึ่งมักจะมีการใช้มาตรการค่านิยมมาเกี่ยวข้องกับสรรพสิ่ง และเหตุการณ์ทางการเมือง”

Eric Rowe ได้ให้ความเห็นในลักษณะเดียวกันว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งของค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติด้านความรู้สึกทั้งหลายของบุคคลแต่ละคน

Gabriel Almond กับ **James Coleman** ได้สรุปไว้ว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึง ทรรศนะและความโน้มเอียงทางการเมืองที่คนมีต่อระบบและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง..... ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชาติหนึ่ง ๆ ก็คือ ลักษณะทัศนคติและความโน้มเอียงในรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบและส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งมีอยู่โดยทั่ว ๆ ไปในชาตินั้น ๆ

Gabriel A. Almond และ **Sidney Verba** มองวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ทิศทางการความคิดเห็นและท่าทีต่อการเมือง (political orientation) โดยเฉพาะทัศนคติต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง และทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในระบบนั้น

Sidney Verba : ได้ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง

“ระบบความเชื่อที่เกี่ยวกับแบบแผนของกิจกรรมทางการเมือง และสถาบันทางการเมืองไม่ได้หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งหมด แต่หมายถึงสิ่งที่ประชาชนเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้อาจจะอยู่ในหลายลักษณะ เช่น ความเชื่อในแง่ประจักษ์ในวิถีชีวิตที่เป็นจริงในทางการเมือง หรืออาจจะเป็นความเชื่อในเป้าหมาย หรือค่านิยมซึ่งควรจะเข้ามาใช้ปฏิบัติก็เป็นได้”

Milton E Inger ได้สรุปไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทัศนคติและการอบรมที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึกนิยมหรือไม่

นิยมในระบบการเมือง และการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง

Eugene J. Kolb มองวัฒนธรรมการเมืองในแง่ที่ว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ รวมไว้ซึ่งความเชื่อ ค่านิยม ปทัสถานทางพฤติกรรม (behavioral norms) ทศนคติและสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมาย (expressive symbols) ในการช่วยสร้างสรรค์ประเพณีหรือวิถีชีวิต (way of life) ที่แตกต่างสลับซับซ้อนของสังคมหนึ่ง ๆ โดยความหมายของวัฒนธรรมเหล่านั้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีการเมือง พฤติกรรม และสถาบัน

Lewis Bowman และ **G. R. Boynton** ให้ทรรศนะว่า วัฒนธรรมการเมืองเป็นสื่อความคิดอันหนึ่ง ซึ่งได้รับการพัฒนาเพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อกำหนดทางสถาบันที่เป็นทางการ และพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล⁴

ความโน้มเอียงทางความเชื่อนี้ Almond และ Verba ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า หมายถึง “ประเด็นที่อยู่ภายในของสิ่งใด ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ด้วย” ความโน้มเอียงนี้ประกอบไปด้วย

1. ความโน้มเอียงทางการรับรู้ นั่นคือ ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมืองบทบาทตลอดจนอิทธิพลของบทบาท ปัจจัยนำเข้าและปัจจัยที่ออกจากระบบ เช่นรู้ว่าระบอบประชาธิปไตยมีการเลือกตั้ง ฯลฯ

2. ความโน้มเอียงทางความรู้สึก หมายถึง ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่ บทบาท บุคลากร ตลอดจนการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น รู้สึกไม่พึงพอใจในการทำงานของนายกรัฐมนตรี

3. ความโน้มเอียงทางการประเมินค่า หมายถึง การตีค่าและความเห็นเกี่ยวกับสรรพสิ่งทางการเมือง ซึ่งปกติจะเกี่ยวพันกับมาตรฐานค่านิยมรวมกับ ข่าวสารและความรู้สึกของบุคคล เช่น เห็นว่ารัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ควรจะได้ขาดกว่าที่เป็นอยู่

ในการที่เราจะทราบได้ว่า ความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลแต่ละคนจะเป็นอย่างไรนั้น เราอาจดูได้จากปัจจัยหลัก 4 ประการคือ

1. บุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับประเทศชาติ และระบบการเมืองในแง่ทั่ว ๆ ไปอย่างไร รู้ประวัติศาสตร์ ขนาดของประเทศ ที่ตั้ง อำนาจลักษณะของรูปการปกครองอย่างไร

2. บุคคลนั้น มีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและบทบาททางการเมืองของผู้นำทางการเมืองอย่างไร รู้เกี่ยวกับยกร่างนโยบายอย่างไร และมีความรู้สึกหรือความเห็นต่อโครงสร้างผู้นำและยกร่างนโยบายอย่างไร

---

⁴ นพคุณ เมืองแวง “ขอบข่ายและแนววิเคราะห์ของรัฐศาสตร์” เซ็นเตอร์พับลิเคชั่น, 2524 หน้า

3. บุคคลนั้น มีความรู้เกี่ยวกับการบังคับใช้นโยบายกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารนั้น ๆ อย่างไร โครงสร้างบุคคล ตลอดจนกระบวนการในการตัดสินใจนโยบายอย่างไร บุคคลมีความรู้สึกและความเห็นต่อประเด็นเหล่านี้ได้อย่างไร

4. บุคคลนั้นมองตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบการเมืองอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพหน้าที่และวิธีการต่าง ๆ อำนาจ พันธกรณี และกลยุทธ์ในการที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายอย่างไรมีความรู้สึกและสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างไร

ความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลแต่ละคนที่พึงมีต่อปัจจัยหลักทั้ง 4 ประการนี้เองจะนำไปสู่การจัดประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง ดังที่เราจะได้กล่าวต่อไป⁵

3. วัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึงวิถีชีวิตทางการเมืองของประชาชน ถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในการที่จะใช้ทดสอบคุณภาพและสมรรถภาพของระบบการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองมีความหมายกว้างขวางมาก อันที่จริงอาจจะถือได้ว่าเป็นผลรวมของคุณภาพต่าง ๆ ของระบบการเมือง

นักวิชาการบางพวกเรียกลักษณะประจำชาติ (national character) นี้ว่า modal personality พิจารณาได้จากการศึกษาของ A. Inkeles และ D. Levinson ในหนังสือชื่อ Handbook of Experimental Psychology เรื่อง National Character : The Study of Modal Personality and Sociocultural Systems

วัฒนธรรมในที่นี้มีความหมายถึงผลรวมของประเพณี (traditions) และอุปนิสัยใจคอ (habits) ของประชาชนที่สืบต่อกันจากบิดามารดาไปสู่บุตร และระหว่างบุคคลต่อบุคคล ประกอบด้วยภาพพจน์ ความรู้และการรับรู้เกี่ยวกับโลกที่ตนอาศัยอยู่ร่วมกัน (common stock of images and perceptions of the world)

ภาพพจน์และการรับรู้หมายรวมถึงความคิดเห็น (views) เกี่ยวกับข้อที่ว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติว่าน่าจะเป็นไปได้ สิ่งใดที่ปฏิบัติไม่ได้ สิ่งใดเป็นสิ่งสวยงามหรือน่าเกลียด สิ่งใดเป็นสิ่งดีและเลว สิ่งใดผิดและถูก

---

⁵ สิทธิพันธ์ พุทธหุน ทฤษฎีพัฒนาการเมือง Political Development Theory พิมพ์ครั้งที่ 6 แสงจันทร์การพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2536, หน้า 124 - 143

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเหมือนกับ “กฎจารจร” เกี่ยวกับพฤติกรรม เพราะวัฒนธรรมนั่นเองเป็นสิ่งที่บอกว่าคุณได้ทำอะไรได้แค่ไหนเพียงไร และควรจะหยุดเพียงแค่นั้น จะลดเสียงไปได้ในที่ใดและอย่างไร วัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมือง นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงทำนายว่า วัฒนธรรมทั้งปวงนั้นสามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้ โดยใช้แนวทางในการเปรียบเทียบต่อไปนี้ คือ

1. หลักพิจารณาที่ว่าวัฒนธรรมใดได้สั่งสอนให้คุณคล้อยมอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม หรือมีชีวิตร่วมกับสิ่งแวดล้อมหรือเอาชนะสิ่งแวดล้อม
2. วัฒนธรรมใดที่มุ่งให้ความสำคัญกับอดีต หรือปัจจุบัน หรืออนาคต
3. วัฒนธรรมใดที่ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นมีลักษณะเป็นเส้นตรงหรือทางโค้ง ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก หรือนายกับลูกน้อง หรือมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในลักษณะที่เป็นผู้ที่มีฐานะใกล้เคียงกัน (collateral) เช่น ระหว่างพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือผู้ร่วมงาน

ดังนั้น ประชาชนใดที่มีความเคยชินต่อการยอมตัวอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม ก็จะมีแนวโน้มที่จะยอมอยู่ภายใต้ผู้ปกครอง ไม่ว่าผู้ปกครองนั้นจะเป็นคนต่างดาวหรือพวกเดียวกัน และจะรู้สึกตกอกตกใจงงง ถ้าจะต้องรับผิดชอบในการปกครองตนเอง

ถ้าประชาชนในชุมชนใดมีความเคยชินในการที่จะมีชีวิตอยู่ให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ก็มักจะมีลักษณะใดที่เป็นการสื่อสาร 2 ทาง ประชาชนเหล่านี้ก็จะมีพฤติกรรมทางการเมืองที่ต้องการการประนีประนอม การตัดสินใจโดยเอกฉันท์ ถ้าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้เกิดความยุ่งเหยิง ไม่ต้องการการตัดสินใจที่รวดเร็วโดยใช้เสียงข้างมาก

สำหรับประชาชนที่ต้องการมีวัฒนธรรมประเภทเอาชนะธรรมชาติ ประชาชนเหล่านี้ชอบใช้อำนาจ พอใจที่จะใช้การดำเนิน การต่าง ๆ เพื่อผลงานและเพื่ออำนาจ (manipulation) ประชาชนเหล่านี้ต้องการการตัดสินใจที่รวดเร็ว เอาชนะความลังเล อุปสรรค ไม่แยแสต่อความต้องการ หรือความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป ไม่สนใจกับชนกลุ่มน้อยและมองข้ามผลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดจากการดำเนินงานของตน

ประชาชนที่มีวัฒนธรรมประเภทเอาชนะธรรมชาตินี้ อาจจะได้รับความสำเร็จในทางวิทยาการและการเมือง แต่ผลเสียก็เกิดขึ้น คือ อาจจะทำผิดพลาดถึงปัญหาสำคัญ ๆ หลายอย่างหลายประการ ตัวอย่างเช่น การทำลายสิ่งแวดล้อม การรบกวนที่เกิดขึ้นจากความประมาท และการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องต่อชนกลุ่มน้อย

สำหรับประชาชนซึ่งมีวัฒนธรรมที่มุ่งมีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาตินั้น ก็อาจจะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและรู้จักเปลี่ยนธรรมชาติบางอย่างให้เห็นประโยชน์กับตน ประชาชน

เหล่านี้ได้รับคุณค่าอย่างหนึ่งจากความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ นั่นคือ ศิลปะในการประณีต
ประណอมกับประชาชนในกลุ่มเดียวกัน

ประชาชนใดที่มีวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับอดีต หรือปัจจุบัน หรืออนาคตนั้น
จะมีทัศนคติต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การปฏิรูปทางการเมือง และความรู้สึก ความต้องการ
ของประชาชนในวิชาต่าง ๆ กัน

ประชาชนที่ยึดวัฒนธรรมที่มุ่งให้คุณค่ากับอดีตนั้น ก็นิยมที่จะรักษาของเก่าและ
หลักในการดำเนินงานแบบเก่ามากกว่าที่จะคิดหรือเร่งมือในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น และก็จะให้
ความสำคัญกับผู้ที่อยู่ในวัยสูง เช่น อาจจะทำกฎหมายให้ความช่วยเหลือแก่คนชราก่อน
การพิจารณาส่งเสริมการศึกษาระดับสูงแก่เยาวชน

ประชาชนที่นิยมวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับอนาคต ก็มักจะมีพฤติกรรมทางการเมือง
เมืองที่ให้ความสำคัญกับคนหนุ่ม สวัสดิการสังคม และการปฏิรูปต่าง ๆ

ถ้าสังคมใดที่มีวัฒนธรรมที่ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคล การเมืองของ
ประเทศนั้นก็มีความแตกต่างกับสังคมที่มีวัฒนธรรมที่ชอบการแบ่งชั้นเป็นชนชั้นสูงชั้นต่ำ

วัฒนธรรมทางการเมืองยังเกี่ยวพันกับความถี่ (frequency) และความน่าจะเป็นไป
ได้ (Probability) ของพฤติกรรมทางการเมือง

ประเทศอังกฤษ เยอรมัน ญี่ปุ่น อเมริกา ซึ่งเป็นประเทศใหญ่มีวัฒนธรรมทาง
การเมืองไม่เหมือนกันทีเดียว ผลที่เกิดขึ้นก็คืออังกฤษได้มีบุคคลที่เป็นนักปฏิรูปที่เห็นการณ์
ไกล เยอรมันและญี่ปุ่นได้เกิดบุคคลซึ่งนิยมประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกาก็ได้มีบุคคลซึ่งเป็นทั้ง
อนุรักษนิยม (conservatives) และผู้ที่นิยมหรือต้องการสงวนรักษาบางสิ่งบางอย่างไว้
(conservationists)

วัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันนั้น จะมีร่องรอยของผลแห่งวัฒนธรรมนั้น
ปรากฏอยู่ในพฤติกรรมต่าง ๆ ในอดีต และคงจะไม่จางหายไปง่าย ๆ ในอนาคต

“วัฒนธรรมทางการเมือง” พอจะนำมาพิจารณาได้ดังนี้ ลูเซียน พาย (Lucian Pye)
ได้ให้ความเห็นว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” เป็นทัศนคติ เป็นความเชื่อถือ และเป็น
ความรู้สึกของคนที่เราเข้าใจหรือเห็นความสำคัญของกระบวนการเมือง ทัศนคติหรือ
ความเชื่อดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดว่าเขาควรจะมีบทบาทอย่างไร และแค่ไหน ในระบบการ
เมืองการปกครองของ ชุมชนของเขาส่วนเกเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel Almond) และจี. บิงแฮม
เพาเวล (G. Bingham Powell Jr.). เสนอแนวความคิดของเขาทั้งสองคล้าย ๆ กับของพาย
(Pye) ที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” เป็นแบบของทัศนคติ และความเข้าใจ
ต่อระบบการเมืองของบุคคลตามที่เขาได้รับการแนะนำอบรมมาจากองค์กรต่าง ๆ

จากความเห็นของนักวิชาการหลายท่าน อาจกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” เป็นความรู้ ความเข้าใจ และความสำนึกทางการเมืองที่สมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง มีต่อระบบการเมืองการปกครองของเขา เช่น มีความรู้ ความเข้าใจว่า สังคมหรือประเทศของเขานั้นมีรูปการปกครองแบบไหน มีหน่วยงาน มีองค์กรอะไรที่เกี่ยวข้องบ้าง ตัวเขาเองมีบทบาทสิทธิ และหน้าที่ ในกระบวนการทางการเมืองการปกครองอย่างไรบ้าง เขามีความรู้สึกพอใจอย่างไรหรือไม่ต่อระบบการเมืองการปกครองที่เป็นอยู่ ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลจะเป็นไปในลักษณะใดก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองที่เขาผู้นั้นเอง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั่วไป การที่จะพิจารณาความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมใหญ่ด้วยว่า มีสภาพอย่างไร มิฉะนั้นจะทำให้ความเข้าใจผิดพลาดจากความเป็นจริงไปได้ เช่น สังคมใดที่มีวัฒนธรรมส่วนรวมเป็นแบบเน้นการใช้อำนาจ พ่อแม่เลี้ยงดูลูกแบบเน้นการลงโทษเขี่ยนตี ครู อาจารย์ นิยมให้เด็กเกรงกลัว อยู่ในอำนาจมากกว่าเหตุผล ผู้ใต้บังคับบัญชาถูกกดขี่ โดยผู้บังคับบัญชา ประชาชนถูกจำกัดเสรีภาพโดยรัฐบาลผู้ปกครอง วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมแบบนี้ จะถูกกระทบกระเทือนไปด้วย จะทำให้ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง ผลเมืองจะไม่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็น สมาชิกของสังคมจะไม่ตระหนักชัดถึงสิทธิ และหน้าที่ที่แท้จริงของตนในระบบการเมืองการปกครอง

นอกจากนั้น ระบบการเมืองอาจเป็นเหตุแห่งวัฒนธรรมทางการเมืองได้ นั่นคือ หากระบบการเมืองมีความมั่นคงเข้มแข็งยึดมั่นในหลักการที่ถูกต้อง เช่น สิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรม ความเสมอภาค ประโยชน์ส่วนรวม และพยายามที่จะให้หลักการดังกล่าวนั้นมีผลใช้บังคับในสังคมได้อย่างเต็มที่ ก็จะช่วยให้เกิดผลที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เป็นการเสริมสร้างวิถีชีวิตที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกันในการดำรงชีวิตร่วมกัน ซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองได้ โดยประชาชนจะนำเอาหลักการนั้นมาเป็นเครื่องนำทางหรือเป็นตัวพฤติกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ก็แสดงให้เห็นได้ชัดว่า ระบบการเมืองมีอิทธิพลในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย และเมื่อวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม ก็แสดงให้เห็นได้ว่าระบบการเมืองนั้นเป็นสาเหตุแห่งวัฒนธรรม) นั่นเป็นระบบการเมืองที่ดี

คำนิยามของนักวิชาการที่ได้เสนอไว้ข้างต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่า หมายถึง แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่มีต่อระบบการเมือง ซึ่งมีผู้นำและผู้บริหารในคณะรัฐบาล กระบวนการในทางการเมือง และส่วนอื่นในระบบการเมือง

อันเป็นสิ่งที่สมาชิกของระบบการเมืองมีส่วนร่วม โดยการศึกษากองส่งผลจากประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม ต่อระบบการเมืองและกิจกรรมทางการเมือง ตามความจริงในการทำความเข้าใจทั้งระบบการเมือง⁶

4. การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของ **Gabrile A. Almond** และ **Sidney Verba**

การศึกษากองเมืองในเชิงวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ มีนักรัฐศาสตร์ที่ทำการศึกษาค้นคว้าที่มีชื่อเสียงมาก คือ Gabriel A. Almond และ Sidney Verba ทั้งสองคนได้เสนอมิติใหม่ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง ในผลงานที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *The Civic culture* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1963 ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองตามทัศนะของ Almond and Verba เขามองเห็นว่า ในการที่จะสร้างหรือเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น นอกจากจะมีปัจจัยอย่างอื่น เช่น การมีเศรษฐกิจดี ประชาชนมีรายได้ดี หรือการมีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง มีสถาบันที่ประกอบด้วยตัวแทนที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน ย่อมไม่เพียงพอที่จะทำให้ประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตยได้ ส่วนหนึ่งที่สำคัญในการที่จะเป็นประชาธิปไตยได้นั้นก็คือ จะต้องมีความวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกันไปด้วย

ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของ Almond and Verba นั้น เขาได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ 5 ประเทศด้วยกัน คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี และเม็กซิโก ใช้วิธีการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์บุคคลในแต่ละประเทศดังกล่าว ประเทศละประมาณ 1,000 คน แล้วนำข้อมูลมาศึกษาเปรียบเทียบกันเพื่อที่จะสรุปแบ่งแยกประเภทวัฒนธรรมทางการเมือง

การศึกษาวรรณวัฒนธรรมทางการเมืองของ Almond and Verba มุ่งให้ความสนใจทางด้าน “ทัศนคติและความรู้สึก” (attitude and feeling) ของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง เพื่อดูว่าคนมีความโน้มเอียงในทางการเมืองในลักษณะใด ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหนึ่ง ๆ คือ ลักษณะทัศนคติและความโน้มเอียงในรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบ และส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชาตินั้น ๆ

5. องค์การที่หล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมือง

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมรวม วิธีทางที่สมาชิกของสังคมจะได้มาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองก็เป็นแบบอย่างเดียวกับการถ่ายทอด

---

⁶ จรูญ สุภาพ ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เผด็จการ & หลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 1 ไทยวัฒนาพานิช 2519, หน้า 466 - 469

วัฒนธรรมทั่วไปที่สังคมมอบให้แก่สมาชิกโดยผ่านทางองค์กร (Agents) ตามความเห็นของนักมานุษยวิทยา และนักสังคมวิทยาส่วนใหญ่ในปัจจุบันเห็นว่า มีอยู่ 4 องค์กรที่สำคัญได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน และกลุ่มอาชีพ ซึ่งจะได้พิจารณาแต่ละองค์กรตามลำดับดังนี้

ครอบครัว

เป็นสถาบัน หรือ องค์กรสำคัญที่มนุษย์มีความเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ระยะเวลาที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่ หรือครอบครัว เป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าสัตว์ทุกชนิด กว่าที่จะพึ่งตัวเองได้ ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นช่วงที่นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับแล้วว่า จะมีผลต่อลักษณะนิสัยใจคอ บุคลิกภาพของมนุษย์เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อพ้นจากความดูแลของครอบครัว มนุษย์เริ่มได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่สุดในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นกัน เริ่มพัฒนาตั้งแต่จุดนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองในระบบประชาธิปไตย ได้ยึดถือว่า การหล่อหลอมทัศนคติ หรือ แบบอย่างชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นต้องเริ่มมาตั้งแต่บ้าน หรือ จากครอบครัว มิใช่จะมาเริ่มต้นเมื่อบุคคลมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง การหล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมืองของครอบครัวนั้น ริเริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ ว่า อยู่ในลักษณะใด ถ้าเป็นในลักษณะที่ว่าพ่อแม่เข้าใจความต้องการของลูก ส่งเสริมให้ลูกมีความกล้าที่จะแสดงออก ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยมีพ่อแม่คอยดูแลให้คำแนะนำ พ่อแม่ จะกระตุ้นให้ลูก ๆ แสดงความคิดเห็นในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวเท่าที่จะเหมาะสมกับวัย ซึ่งจะทำให้เด็ก ๆ รู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง ในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัวเช่นนี้เมื่อโตขึ้นเป็นหนุ่ม เป็นสาว เป็นผู้ใหญ่เขาก็จะเป็นพลเมืองที่มีทัศนคติ มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างไม่มีอุปสรรคอันใดเพราะเขาเคยชินกับการช่วยตัวเอง การปกครองตัวเอง การรู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่นมาเป็นอย่างดีแล้ว

ในทางตรงกันข้าม ถ้าชีวิตในครอบครัวของเด็กเป็นแบบที่ถูกพ่อแม่กดขี่ ลงโทษเยียนตี มากกว่าการแนะนำสั่งสอน หรือพ่อแม่ไม่ยอมให้เด็กเสนอความคิดเห็น โดยถือว่าความคิดเห็นของเด็กไร้สาระ เป็นการลามาบ่าไม่เคารพพ่อแม่ ลูก ๆ จะทำอะไรตามลำพังไม่ได้ทั้งสิ้น ต้องได้รับการอนุญาต การตัดสินใจจากพ่อแม่เสียก่อนจึงจะทำได้ ถ้าเด็กคนใดที่เติบโตขึ้นในบรรยากาศกดขี่ ใช้อำนาจแบบนี้ เมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่ สภาพจิตใจ บุคลิกภาพ ความเคยชินของเขาก็ยังคงจะฝังแน่นอยู่กับการบังคับ กดขี่ ที่เขาได้รับในวัยเด็ก โอกาสที่บุคคลผู้นี้ หรือกลุ่มบุคคลที่เคยได้รับการหล่อหลอมจิตใจ และการแสดงออกมาแบบนี้ จะเป็นผู้ที่คล้อยตาม หรือเป็นประโยชน์ต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีน้อยมาก เพราะเหตุว่าบุคคล

หรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวไม่เคยได้รับการปลูกฝังทัศนคติ หรือ วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยมาเลย

สถาบันการศึกษา

องค์กรที่สองที่มีบทบาทในการหล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมืองแก่บุคคลก็คือ สถาบันการศึกษาทุกระดับ มนุษย์เราในสมัยปัจจุบันใช้เวลาในการศึกษาถึงเกือบครึ่งหนึ่งของชีวิต เพราะฉะนั้น สถาบันการศึกษา จึงมีอิทธิพลอยู่มากในหลายด้านของชีวิต สิ่งที่บุคคลได้จากสถาบันการศึกษา นอกจากเป็นการปลูกฝังวิชาชีพแล้ว เขายังจะได้รับความรู้และแรงกระตุ้นให้สนใจ และปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง ให้รู้จักเคารพสิทธิ และหน้าที่ของผู้อื่น ให้รู้จักการประนีประนอม การตกลงโดยสันติวิธี โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในสังคมประชาธิปไตยจะ ส่งเสริมให้ นักเรียน นักศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครอง ให้เหมาะสมกับวัยและความรับผิดชอบ เช่น ให้มีการจัดตั้งสภานักเรียน ให้มีคณะกรรมการนิสิตนักศึกษา ให้นักเรียน นักศึกษามีส่วนปกครองดูแล ระเบียบของตัวเอง ให้มีการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ นักเรียน นักศึกษามีโอกาสฝึกฝนการใช้สิทธิ และปฏิบัติตามหน้าที่ตามกฎหมายเกณฑ์ของสถาบันการศึกษาและของสังคม จะทำให้นักเรียน นักศึกษาเหล่านี้เตรียมตัวที่จะรับภาระของสังคมของเขา เมื่อพวกเขาสำเร็จการศึกษาแล้ว จะเป็นหน่วยที่สำคัญ หรือเป็นกลไกที่จะรักษาและดำเนินงานของสังคมไปด้วยดีเพราะการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การใช้สิทธิต่าง ๆ ไม่ใช่ของใหม่สำหรับพวกเขา เขาเคยชินมาแล้ว ตั้งแต่อยู่ในสถาบันการศึกษา ดังนั้น ทัศนคติ และความคิดเห็นของกลุ่มผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมจากสถาบันการศึกษาในลักษณะที่กล่าวมา จะเป็นทัศนคติ และความคิดเห็นที่ส่งเสริมระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างเหมาะสมที่สุด

ในทางตรงข้าม ถ้าสังคมใดที่มีระบบการศึกษาแบบใช้อำนาจ กดขี่ ข่มขู่ผู้ศึกษาแล้วบรรยากาศของสถาบันการศึกษาจะเป็นแบบการเน้นเรื่องใช้อำนาจ นักเรียน นักศึกษาจะตกอยู่ในสภาพผู้ถูกบังคับให้เรียน ให้ศึกษา ในเรื่องที่รัฐ หรือสังคมกำหนดให้ เขาจะไม่มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น เขาจะไม่คุ้นเคยกับการแสดงออกซึ่งสิทธิ และหน้าที่ของพลเมืองความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้ศึกษาจะถูกปิดบัง และคัดค้าน ถ้าหากนักเรียนและนักศึกษาสังคมใดถูกสถาบันการศึกษาหล่อหลอมมาในลักษณะเช่นนี้แล้ว แน่แน่นอนเหลือเกินว่าความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของเขาจะเลือนลางไปด้วย เขาจะไม่ตระหนักว่าเขามีสิทธิ และหน้าที่อะไรบ้าง เขาจะไม่กล้า และไม่พร้อมที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็น เขาอาจจะขาดความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการเมืองของสังคม เพราะเขาถูกกดขี่ตลอดมา และไม่เคยชินกับการที่จะได้มีส่วนร่วม การอบรมถ่ายทอดของ

สถาบันการศึกษาในลักษณะนี้นับว่า เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

กลุ่มเพื่อน

กลุ่มเพื่อนเป็นองค์กรที่สามที่จะได้กล่าวถึง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่จะอยู่ตามลำพังผู้เดียวไม่ได้ ต้องมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงเกี่ยวพันในชีวิตตลอดเวลา มนุษย์เรามีเพื่อนตั้งแต่พอจะติดต่อพูดคุยกับผู้อื่นได้ ยิ่งโตขึ้น เรามีเพื่อนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นในชีวิตมนุษย์จะมีเพื่อนมากมาย เช่น เพื่อนเล่น เพื่อร่วมสถาบันการศึกษา เพื่อนร่วมงานเป็นต้น การที่มนุษย์มีเพื่อนนั้น ทำให้การกระทำหลายอย่าง การตัดสินใจในหลายกรณี ได้รวมอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เพื่อนจะมีอิทธิพลอย่างมากในการหล่อหลอมนิสัยใจคอของบุคคล ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ บุคคลจะอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ไม่นานนัก พอที่เขาจะสามารถช่วยตัวเองได้ เขาก็จะออกจากบ้านมาหางานทำส่งตัวเองเรียนหนังสือ พวกคนเหล่านี้บูชาเสรีภาพ ต้องการพึ่งตัวเอง ไม่อยากเกาะพ่อแม่ตลอดไป ลักษณะอันนี้ผิดกับสังคมเกษตรที่สมาชิกของครอบครัวจะอยู่กับครอบครัว พ่อแม่ ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่คนหนุ่มสาวในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ออกจากครอบครัวมาช่วยตัวเอง ทำให้อิทธิพลหรือบทบาทของครอบครัว พ่อแม่ ลดลงไป ผู้ที่จะผูกพันกับคนหนุ่มสาวเหล่านี้มากที่สุด คือ เพื่อน ดังนั้นเพื่อน หรือ กลุ่มเพื่อน จะเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ของคนพวกนี้ เช่นว่าการเลือกสถานศึกษา วิชาที่เรียน การจะเริ่มลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ การหาคู่ครอง การแต่งกาย และยิ่งรวมไปถึงการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลงคะแนนเสียงให้ใคร จะสมัครรับเลือกตั้งหรือไม่ ฯลฯ ดังนั้น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลในการจะสร้างทัศนคติความเชื่อในด้านการเมืองในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่จะขาดน้ำหนักรไปอย่างสิ้นเชิง ถ้ามองข้ามองค์กรที่สามหรือกลุ่มเพื่อนไป มีรายงานวิจัยของสังคมวิทยาอเมริกันที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งคือ เดวิด ไรซ์แมน (David Riesman) กล่าวว่า คนเรามีอยู่ 3 ประเภทด้วยกันตามลักษณะทางสังคม ดังนี้

1. แบบยึดมั่นในประเพณี (Tradition-directed)
2. แบบยึดมั่นในลักษณะภายใน (Inner-directed)
3. แบบยึดมั่นในผู้อื่น (Other-directed)

พวกแรกที่ยึดมั่นในประเพณี เป็นคุณลักษณะของคนในสมัยโบราณในระดับที่ผู้คนยังอยู่ในสังคมแบบชาวชนบทที่มีขนาดเล็ก ๆ มีประชากรจำนวนน้อย คนในสังคมเช่นนี้ จะเชื่อมั่นในระเบียบวิธี และแนวทางหมู่บ้าน ของชุมชน จะไม่ทำอะไรผิดไปจากกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

พยายามจะไม่ให้ผิดประเพณี ซึ่งถือว่าถ้าฝ่าฝืนจะเป็นเรื่องรุนแรงมาก

พวกที่สอง ที่ยึดมั่นในลักษณะภายใน ไรซ์แมน (Riesman) ว่าเป็นลักษณะของคนในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือ เป็นผู้ที่เคารพปฏิบัติตามคำสั่งสอนอบรมของพ่อแม่ทุกอย่างพ่อแม่จะเป็นผู้วางแนวทางแก่ลูก ๆ ว่าอะไรควรจะทำหรือไม่ อำนาจการตัดสินใจกิจการเกือบจะทุกด้านของบุคคลขึ้นอยู่กับพ่อแม่

พวกที่สาม พวกที่ยึดมั่นในผู้อื่น เป็นลักษณะของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ในปัจจุบัน ที่มีกลุ่มเพื่อนเป็นผู้มีอิทธิพลเป็นผู้นำทาง เพราะคนในสังคมสมัยใหม่นี้ ผูกพันกับเพื่อนมาก เอาอย่างเพื่อนเกือบจะทุกอย่าง กลัวว่าเพื่อนจะไม่ยอมรับพฤติกรรมของตนในสังคมแบบนี้ขึ้นอยู่กับอย่างมากกับองค์กรที่สาม คือ กลุ่มเพื่อน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

กลุ่มอาชีพ

องค์กรสุดท้ายที่จะได้พิจารณา ก็คือ กลุ่มอาชีพ การประกอบอาชีพ ทำมาหากิน เป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ที่ต้องเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว เมื่อบุคคลประกอบอาชีพในหน่วยงานแห่งใดแห่งหนึ่งของรัฐบาล หรือ ของเอกชน ก็ตามเป็นเวลายาวนานพอสมควรจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานนั้น ตัวบุคคลนั้นก็เลยชินหรือยอมรับสภาพความเป็นอยู่ หรือ ระเบียบกฎเกณฑ์ของอาชีพนั้น ๆ เป็นเสมือนชีวิตจิตใจของตัวเอง ดังนั้นสภาพแวดล้อม ระเบียบปฏิบัติ หรือลักษณะของงานในกลุ่มอาชีพ หรือ หน่วยงานต่าง ๆ จะมีอิทธิพล อย่างมากในการจะหล่อหลอม ถ่ายทอดบุคลิกภาพ ทักษะการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ และโลกทัศน์ (World View) แก่บุคคล ถ้าอาชีพใดหรือหน่วยงานใดที่มีระบบงานภายในเป็นแบบประชาธิปไตย ก็จะมีส่วนช่วยกระตุ้น หล่อหลอมทัศนคติ บุคลิกภาพแก่สมาชิกในกลุ่มอาชีพนั้น ๆ ด้วย เช่น กลุ่มอาชีพใดที่ส่งเสริมให้ผู้มีความสามารถ เข้าทำงาน มีการคัดเลือกโดยอาศัยความสามารถเป็นมาตรฐานในการตัดสินใจ มีการเลื่อนขั้นให้ ความดีความชอบ โดยอาศัยผลงาน ความขยันหมั่นเพียรเป็นหลัก มีการดูแลเอาใจใส่คนงาน เจ้าหน้าที่ด้วยความยุติธรรมเสมอหน้ากัน ให้โอกาสและส่งเสริมผู้ประกอบอาชีพในการเสนอแนะการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน ระบบการผลิตที่อาจจะมีความพร้อม และให้รางวัลการยกย่องตอบแทนแก่ผู้ที่เสนอความคิดสร้างสรรค์อันเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานนั้น ๆ บรรยากาศของการทำงานแบบนี้ จะส่งผลให้ผู้ที่ทำงาน มีความศรัทธาในหน่วยงานในอาชีพของตน ภูมิใจในตัวเองในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพ หรือหน่วยงานนั้น ทำให้สมาชิกกล้าในการที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่ตัวเองเห็นว่ามีความประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้พวกเขาคุ้นเคยกับการแข่งขันแบบยุติธรรม รู้จักเคารพสิทธิของตนเอง และของผู้อื่น เมื่อใดที่พวกเขาสมาชิกของกลุ่มอาชีพที่มีลักษณะการทำงานดังกล่าวนี้ ได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทาง

ด้านการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง ทั้งในระดับหน่วยงาน กลุ่มอาชีพของเขา หรือระดับประเทศ พวกเขา ก็จะเป็นผู้สนับสนุน และเคารพกติกาของการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้าม ถ้ากลุ่มอาชีพหรือ หน่วยงานใดก็ตาม กดขี่ เอารวบเอาเปรียบ คนงาน เจาหน้าที่ มีการเล่นพรรค เล่นพวกในการเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ที่อยู่ในหน่วยงานร้องทุกข์ เสนอความคิดเห็นไม่ให้คนงานเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนในการตัดสินใจในการจะเลือกดำเนินกิจการทุกระดับของหน่วยงานนั้นเลย จะทำให้คนงาน เจ้าหน้าที่ ไม่มีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงาน หรือกลุ่มอาชีพนั้น ๆ จะทำให้พวกเขาไม่คุ้นเคยกับพฤติกรรม หรือ กลไกระเบียบปฏิบัติตามวิถีทางการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นเมื่อไม่มีการอบรมฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย แม้กระทั่งในกลุ่มอาชีพแล้ว จะหวังให้คนงาน หรือ สมาชิกของหน่วยงานนั้นเป็นพลเมือง เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมประชาธิปไตยได้อย่างไร

7. ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond กับ Verba ได้จำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองตามลักษณะของแนวโน้มทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม (Parochial Political Culture)
2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture)
3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (Participant Political Culture)

เพื่อที่จะแยกแยะลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 ประเภทให้เด่นชัดยิ่งขึ้น Almond กับ Verba ได้เสนอตารางในการพิจารณาดังต่อไปนี้

ประเภทของ วัฒนธรรมทางการเมือง	ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกผูกพัน และ ู้ประเมินค่า ต่อ			
	ระบบโดยทั่วไป	ปัจจัยนำเข้า	ปัจจัยผล ตนเองในฐานะที่มีส่วน ผลิต	ร่วม
1. แบบดั้งเดิม	0	0	0	0
2. แบบไพร่ฟ้า	1	0	1	0
3. แบบเข้ามามีส่วนร่วม	1	1	1	1

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม นั้น เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมดั้งเดิม เช่น สังคมเผ่าในแอฟริกา ซึ่งเป็นสังคมที่ยังไม่มีบทบาททางการเมืองในลักษณะ

ของความชำนาญเฉพาะด้าน กล่าวคือ หัวหน้าเผ่าคงมีบทบาทที่เหลื่อมล้ำกันอยู่ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางศาสนา ความโน้มเอียงทางการเมืองของสมาชิกของสังคมก็ไม้อาจแยกออกจากความโน้มเอียงทางศาสนา และสังคมได้ ฉะนั้นเราจึงพบว่า ความรู้ ความเข้าใจ และความผูกพันที่คนพึงมีต่อระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปจึงไม่มี เช่น ไม่รู้ว่าใครเป็นนายกรัฐมนตรี ไม่รู้ถึงระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ ไม่เรียกร้องต่อระบบการเมือง ไม่รู้จักกฎเกณฑ์หรือนโยบายใด ๆ บุคคลในสังคมไม่มีความรู้หรือความเข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปเลย และไม่มีการรับรู้หรือความเห็นต่อการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจใยดีหรือไม่คิดว่าตนเองมีส่วนร่วมทางการเมืองเลย เช่น ในสังคมของชนเผ่าบางเผ่าในแอฟริกา ซึ่งระบบสังคมยังอยู่ในสภาพดั้งเดิม ไม่มีการแบ่งแยกแจกแจงอำนาจหน้าที่ และบทบาททางการเมืองให้แน่ชัดเฉพาะเจาะจงลงไป เช่น หัวหน้าเผ่ามีอำนาจและบทบาทครอบคลุมทั้งทางด้านศาสนา ประเพณี การเมือง เศรษฐกิจ (สำหรับสมาชิกในเผ่าเอง ก็ไม่ได้แยกบทบาทของตนในทางการเมืองออกจากสังคมและศาสนาเช่นกัน) ลักษณะของวัฒนธรรมการเมืองแบบดั้งเดิม อาจปรากฏเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เฉพาะเผ่าพันธุ์ของตนทั้ง ๆ ที่เผ่าเหล่านั้นอาจอยู่ในอาณาเขตของรัฐซึ่งกว้างใหญ่ได้ อาจเรียกวัฒนธรรมประเภทนี้ว่า แบบจำกัดวงแคบ

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า ในสังคมที่มีลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ สมาชิกของสังคมจะมีความรู้ ความเข้าใจ ในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป เช่น รู้ว่าใครเป็นนายกรัฐมนตรี ระบอบการปกครองที่เป็นอยู่เป็นระบอบประชาธิปไตย ในขณะเดียวกัน พวกนี้จะยอมรับอำนาจรัฐ เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย แต่พวกนี้จะไม่เรียกร้อง ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยถือว่าตนเองกับการเมืองอยู่คนละโลก การเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจหรือมีบารมี ส่วนตนเป็นเพียงประชาชนซึ่งอยู่ใต้การบังคับบัญชา และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือนโยบายเท่านั้น ๆ ลักษณะทัศนคติของคนเหล่านี้จะไม่สนใจเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่บรรดาสมาชิกต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีความผูกพันต่อระบบการเมือง พวกนี้จะเรียกร้องหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ระบบการเมืองสนองต่อความต้องการของพวกเขา นั่นคือ คนในสังคมนี้จะมีความรู้สึกว่าเขาสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองได้ (Political efficacy) นอกจากนี้ พวกนี้ยังรู้และเข้าใจในกฎเกณฑ์และนโยบายต่าง ๆ เป็นอย่างดี

วัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาแล้วนั้น อาจเรียกรวมได้ว่าเป็นแบบบริสุทธิ์ (pure types of political culture) ซึ่งแทบจะไม่มีหรือปรากฏว่าจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างเดียวนั้นในสังคมสมัยใหม่ แต่โดยทั่วไปเท่าที่พบในปัจจุบัน

นั้นวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละประเทศมักจะเป็นแบบผสม (the mixture of types) ของวัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 ประเภท เช่น ประเทศที่มีคนส่วนมากมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมนั้นก็อาจมีกลุ่มบุคคล ซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมและแบบไพร์ฟ้ารวมอยู่ด้วยเช่นกัน

ระบบการเมืองทุกระบบมีส่วนผสมของความล้าหลัง และความทันสมัยรวมอยู่ด้วยกันเสมอ ไม่มีระบบการเมืองใดที่ทันสมัยโดยสมบูรณ์หรือล้าหลังป่าเถื่อนอย่างที่สุด ดังนั้น Almond and Verba ได้เสนอรูปแบบผสม หรือแบ่งประเภทของระบบการเมืองที่เป็นแบบผสม (mixed type) ออกเป็น 3 แบบ คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมผสมไพร์ฟ้า หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่คนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับอำนาจของเผ่าหมู่บ้าน หรือเจ้าของที่ดินอีกต่อไป แต่กลับมาให้ความภักดีต่อระบบการเมืองที่สลับซับซ้อนกว่าเดิม โดยมีรัฐบาลกลายเป็นผู้กุมอำนาจ แต่อย่างไรก็ตาม พวกนี้ก็คงยังไม่สนใจที่จะเรียกร้องหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ๆ ลักษณะของการผสมกันระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ ในบางประเทศอาจให้สัดส่วนของแบบดั้งเดิมมากกว่าแบบไพร์ฟ้า แต่ในอีกประเทศหนึ่งอาจตรงข้ามกันได้

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ฟ้าผสมแบบเข้ามีส่วนร่วม เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมที่มีสมาชิกบางส่วนเริ่มเรียกร้อง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และเริ่มมองว่าตนเองมีความสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่ก็มีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่กระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม และยังคงยอมรับในอำนาจรัฐโดยปราศจากเงื่อนไข และเนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม มักจะแพร่หลายในหมู่คนส่วนน้อยของสังคมจึงมักจะถูกบีบคั้นและทำทลาย จากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ฟ้า และจากระบบอำนาจนิยมเป็นผลให้ประชาชนที่มีแนวโน้มที่จะยอมรับในวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่สามารถที่จะดำเนินการใด ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะแรกของสังคมที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมนี้ เขาเอาระบบประชาธิปไตยมาใช้ สังคมจะไรเสถียรภาพ

แต่ในระยะยาว ถ้ามีการสร้างองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมารองรับ เช่น พรรคการเมืองที่ดี กลุ่มผลประโยชน์ที่ดี หรือหนังสือพิมพ์ที่ดี จะยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ฟ้า ซึ่งอาจจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยยืนยงอยู่ได้

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมผสมแบบเข้ามีส่วนร่วม หมายถึง วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นต่อเผ่าหรือกลุ่ม เชื้อชาติ เมื่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม เข้ามามีบทบาทในสังคมคนก็จะยอมรับเอาไว้ส่วนหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็คงอยู่ภายใต้อิทธิพลของแบบดั้งเดิม กล่าวคือ คนจะ

หวังเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อผลประโยชน์เฉพาะตัว หรือเฉพาะกลุ่มเชื้อชาติ ไม่มีการยึดหยุ่น ประนีประนอมในระหว่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งในสังคมเหล่านี้จึงมีอยู่มาก ทั้งสอง ท่านไม่ได้ยืนยันว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวย ต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งถ้าเรามองการตามความหมายแล้ว จะพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ ส่งเสริมให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง อันเป็นลักษณะ หนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมอาจจะ อยู่ในรูปของอารมณ์ ปราศจากเหตุผล ทำไปโดยความชอบ หรือความเกลียดส่วนตัว ปราศจากข้อมูลก็ได้ แต่ได้เสนอวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม ในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเขา เรียกว่า Civic Culture ระบบการเมืองที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้จะเน้นที่การเข้ามามีส่วน ร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีเหตุมีผล นอกจากนี้ยังผสมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม และแบบไฟร์ฟ้าด้วย แต่มีความสำคัญน้อยกว่าแบบเข้ามามีส่วนร่วม นั่นคือ ประชาชนในระบบ การเมืองที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ Civic จะมีลักษณะร่วม 2 ประการ โดยสรุปคือ ประการแรก มีความสามารถในการเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองที่ดี (Subject Competence) และ ประการที่สอง มีความสามารถในการเป็นราษฎรที่ดี กล่าวคือ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุมีผล⁷ (Citizen Competence)

ส่วนที่ 3

1. ประวัติการศึกษา

ในอดีต มองเตสกีเออ (Montesquieu) อเล็กซิส เดอ ทอคเคอวิลล์ (Alexis de Tocqueville) และไบรซ์ (Jame Bryce) ได้ศึกษาถึงคำ (term) ที่สื่อความคิด (concept) ในแง่ของวัฒนธรรมทางการเมือง เช่นกัน คำ ๆ นั้นก็คือ ลักษณะประจำชาติ (National Character) สำหรับคำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น ได้ถูกใช้ตรง ๆ โดยเลนินเป็นบางครั้งคราวในภาคภาษารัสเซีย และพบในงานของ Herder ในราวประมาณปลายศตวรรษที่ 18 ที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในภาคภาษาอังกฤษนั้น คำ ๆ นี้ถูกใช้โดย Sidney and Beatrice Webb เมื่อราวประมาณกลางศตวรรษที่ 30 งานชิ้นนี้มีชื่อว่า Soviet Communism : A New Civilization ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1935 ในเวลาต่อ ๆ มาถูกใช้กระจัดกระจายไป โดยที่ไม่ค่อย จะให้ความหมายแน่ชัดลงไปอย่างแจ่มแจ้งหลายปีทีเดียวกว่าที่จะมีความพยายามอย่างจริงจังใน

---

⁷ อ่างแล้ว

การเปิดวงอภิปราย ถกเถียง และพัฒนาขึ้นมาเป็นสื่อความคิด (concept) หนึ่งในวงวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์

ต้นกำเนิดของวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นคำที่มาจากการรวมตัวของคำว่า Politics กับ Culture นั้น ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเป็นผลงานของนักมานุษยวิทยา อย่างเช่น Margaret Mead, Ruth Benedict, Clyde Kluckhohn และงานทางด้านสังคมวิทยาของ Max Weber, Talcott Parsons โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของ Parsons นั้นดูจะมีอิทธิพลต่อแวดวงวิชาการรัฐศาสตร์ค่อนข้างสูงทีเดียว และต่อสื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองโดยเฉพาะด้วย

2. สื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมือง

สื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (the concept of political culture) แน่นนอนทีเดียวถือได้ว่าเป็นแนววิเคราะห์ค่อนข้างเก่า และโดยเนื้อหา (content) ของสื่อความคิดนี้ รวมทั้งความสัมพันธ์แบบตรรก (logical relations) ระหว่างสื่อความคิดย่อย (subconcept) ยังไม่ได้ถูกทำให้เป็นงานที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง และยังเป็นที่ยืดหยุ่นไม่กระจ่างชัด แต่โดยนัยสำคัญแล้วเป็นที่ยอมรับว่ากระจ่างแจ้ง กล่าวคือ ในด้านหนึ่งนักศึกษาทางการเมืองไม่สามารถที่จะเข้าใจถึงการที่คน ๆ หนึ่งในสังคมมีความรู้สึกนึกคิดและแสดงพฤติกรรมออกไป อันเป็นการแสดงถึงความผูกพันต่อสัญลักษณ์ (symbol) สถาบัน (institution) และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ (rules) ของสังคมได้เลย หากไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมือง อีกด้านหนึ่งก็จะไม่สามารถทำความเข้าใจถึงพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มคนที่มีทัศนคติคล้ายคลึงกัน แสดงพฤติกรรมออกในรูปกลุ่มก้อน มีทิศทางเดียวกันต่อเรื่องราวทางการเมือง (political objects) ได้เลยเช่นกัน หากไม่เข้าใจถึงสื่อความคิดและแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง

ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเหตุที่ว่า ได้เกิดช่องว่างทางการศึกษาในแนวพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral approach) กับแนวการศึกษาสังคมวิทยาการเมือง (political sociology) ขึ้นนั่นเอง เช่นนี้สื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองจึงถูกพัฒนาขึ้นมาให้เป็นเหมือนเช่นสะพานที่เชื่อมช่องว่างที่นับวันขยายตัวออกไปทุกที โดยมุ่งความสนใจไปที่การศึกษาในระดับจุลภาค (level of microanalysis) อันมีรากฐานอยู่บนการใช้ทัศนะทางจิตวิทยา (psychological dimension) เป็นต้นว่าเรื่องทัศนคติ ความเชื่อ ความคาดหวังและสัญลักษณ์พร้อมกันก็มุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์ในระดับมหภาค (level of macroanalysis) อันมีรากฐานอยู่บนตัวแปรร่วมของสังคมวิทยาการเมือง (variables common to political sociology) หรือ political socialization ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการพัฒนาเหตุผล และการตอบสนองที่เป็นวิทยาศาสตร์ต่อปัญหาชีวิต

ทางสังคมและการเมือง อันจะเห็นได้ว่าเป็นแนวการศึกษาที่เข้าแทนที่แนวการศึกษาแบบชนบ
ธรรมเนียมประเพณี

และการเชื่อมการศึกษานั้น ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้สื่อความคิด วัฒนธรรม
ย่อยทางการเมือง (political subculture) และ role culture ซึ่งได้ช่วยระบุ (identify) โดย
เฉพาะอย่างยิ่งต่อแบบกระสวน (pattern) พฤติกรรมทางการเมืองในระบบทั้งหมดที่มันมีส่วน
เกี่ยวข้อง การเชื่อมจิตวิทยาการเมืองเข้ากับปฏิบัติการของระบบการเมืองก็โดยการหา
สมมุติฐานของทัศนคติและ พฤติกรรมในโครงสร้างทางการเมืองของระบบ

โดยที่สื่อความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองให้ความสนใจ ทั้งในระดับจุลภาคและ
มหภาคสื่อความคิดนี้จึงค่อนข้างจะเป็นเรื่องที่กว้าง กินอาณาเขตไกล ซึ่งอาจทำให้มองดูว่ามี
ลักษณะที่ขัด ๆ

3. อิทธิพลของวัฒนธรรมทางการเมือง

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องของความรู้สึก ความเชื่อ ทัศนคติ ค่าน
นิยม แนวคิดและพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบ
ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละสังคมจึงมีอิทธิพลต่อบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมใน
หลายประการด้วยกัน ซึ่งเราอาจจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. วิธีการที่บุคคลแต่ละคนได้ตอบสนองต่อเหตุการณ์ภายนอก เช่น เมื่อมีการปฏิบัติ
คนไทยอาจจะได้ตอบในรูปของการวิพากวิจารณ์ คนฝรั่งเศสอาจจะรวมตัวกันต่อสู้ คนโบลิเวีย
อาจจะเพิกเฉย ตัวอย่าง : การรวมตัวของประชาชนโดยใช้สัญลักษณ์สีเขียว

2. เป้าหมายของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองจะอยู่ในรูปใดนั้น มักจะ
เป็นผลมาจากวัฒนธรรมทางการเมือง ตัวอย่าง : เพื่อต้องการให้รัฐบาลรับร่างรัฐธรรมนูญ
มาตรา 211

3. ปทัสสถานที่เป็นตัวกำหนดวิธีการเมื่อให้บรรลุในเป้าหมายใด ๆ ตลอดจนความรู้
ผูกพันต่อสิ่งใด ๆ ในทางการเมือง ตัวอย่าง : การแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 ถูกต้อง
ตามครรลองโดยไม่เสียเลือดเนื้อ

4. วิธีการที่บุคคลแต่ละคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีทางทางการเมือง ตัวอย่าง :
ชุมนุมแบบสันติวิธี โดยใช้สัญลักษณ์สีเขียว

5. วัฒนธรรมทางการเมืองจะกำหนดว่า ถ้ามีปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราควรจะ
เข้าหาใครในเรื่องนี้ ใครเป็นผู้มีอิทธิพลหรือมีอำนาจมากกว่ากัน นั่นคือ สามารถบอกให้รู้ถึง
ตำแหน่งของอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในสังคม ตัวอย่าง : พรรคการเมืองฝ่ายค้านให้การ
สนับสนุนการรับร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 211

6. วัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระของการติดต่อทางการเมืองและกำหนดผลที่จะตามมา กล่าวคือ จะเป็นตัวบอกว่า ถ้าจะติดต่อในเรื่องนี้ ควรจะพูดว่าอย่างไรและผลที่ได้จากการพูดในลักษณะนั้นจะเป็นอย่างไร ตัวอย่าง : การที่รัฐบาลมีอาจดำเนินการแสวงมวลชนให้ผ่านร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 211 ได้

7. วัฒนธรรมทางการเมือง จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการปฏิบัติให้กับสถาบันทางการเมืองในสังคม เราจึงเห็นได้ว่าในหลายสังคมต่างก็มีโครงสร้างทางการเมืองหลายประการที่เหมือนกัน เช่น มีรัฐสภา พรรคการเมือง แต่ปรากฏว่าแนวทางในการปฏิบัติของสถาบันทางการเมืองในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกันไป จึงเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ระดับของความมั่นคงในแต่ละสังคมมีไม่เท่าเทียมกัน ตัวอย่าง : สังคมไทยมีความชอบธรรมที่อยู่ในภาวะไม่สมดุลเพราะยังมีความเหลื่อมล้ำสูง ในทางปฏิบัติ ยกย่องผู้มีอำนาจ ยึดถือตัวบุคคล ผู้มีงมี

4. ที่มาของวัฒนธรรมทางการเมือง

ความโน้มเอียงทางการเมืองอันประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ความรู้สึกและประเมินค่าในทางการเมือง ซึ่งรวมกันเข้าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลแต่ละคนในสังคมนี้ คนจะได้มาและสามารถที่จะถ่ายทอดไปสู่คนอื่นกรุ่นหนึ่งได้โดยผ่านทางกระบวนการที่เรียกว่า “การเรียนรู้ทางการเมือง” (Political Socialization) กระบวนการชนิดนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับมนุษย์ กล่าวคือ เป็นตัวที่ดึงเอาวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนหรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์อย่างมากมาย บางครั้งกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนี้ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองของผู้นำ เช่น กรณีของจีน คิวบา และสหภาพโซเวียตรัสเซีย เป็นต้น

5. กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง คืออะไร

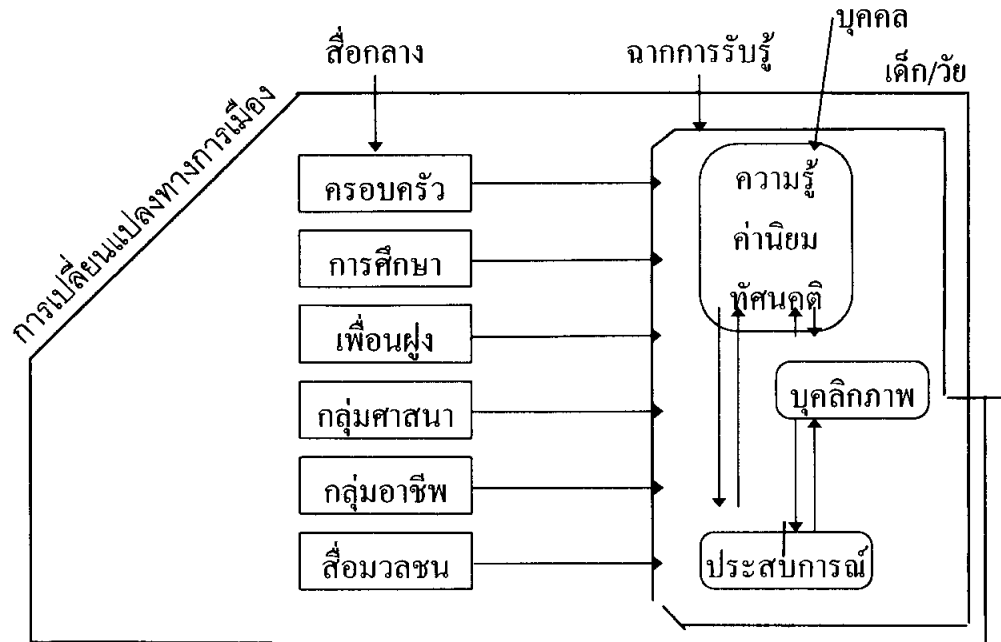
Kenneth P. Langton ได้ให้นิยามของการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ว่า หมายถึง “กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรม และอุปนิสัย ในทางที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยผ่านทางสื่อกลางต่าง ๆ ของสังคม สื่อกลางเหล่านี้รวมถึง สิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ ไป เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง โรงเรียน สมาคมผู้ใหญ่ และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ”

Dawson และ **Prewitt** ได้สรุปข้อคิดเห็นไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง คือ “กระบวนการของการพัฒนาซึ่งบุคคลแต่ละคนจะได้มา ซึ่งโลกทัศน์ทางการเมือง”

Michael Rush และ **Phillip Athoff** นักสังคมวิทยาการเมืองทั้งสองท่านได้ให้คำจำกัดความของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ดังต่อไปนี้

“เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลแต่ละคนรู้ตนเองว่าอยู่ในระบบการเมือง ทำให้เกิดมโนคติหรือปฏิกิริยาต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการนี้เกิดขึ้น จากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และยังเกิดจากกระบวนการ มีบทบาทต่อกันในระหว่างบุคลิภาพ และประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคนนั้นอีกด้วย”

เพื่อความกระจ่างในคำจำกัดความดังกล่าว Rush กับ Athoff ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองขึ้นดังภาพ

จากรูปเราจะพบว่าบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็กวัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ต่างตกอยู่ภายใต้การห้อมล้อมจากบรรยากาศทางการเมืองของสังคม ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลต่อบุคคลทั้งสิ้น ในสภาพแวดล้อมทางการเมืองยังมีสื่อกลาง (Agents) ในรูปแบบที่แตกต่างกันที่จะเป็นตัวที่จะสร้างอิทธิพลหล่อหลอมทัศนคติ ค่านิยม และประสบการณ์ของบุคคลไปในรูปแบบใด ๆ สื่อกลางเหล่านี้ ประกอบไปด้วย ครอบครัว การศึกษา โรงเรียน กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มศาสนา กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน เป็นต้น สื่อกลางเหล่านี้ จะกระทำการโดยผ่านทางจากรับรู้เข้าไปทำให้คนเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ขึ้นมา

6. หน้าที่ของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองมีบทบาท หน้าที่ที่สำคัญหลายประการด้วยกัน ในที่นี้เราอาจจะสรุปหน้าที่หลักของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่พึงมีต่อวัฒนธรรมทางการเมืองได้เป็น 3 ประการคือ

1. รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง การที่คนรุ่นเก่าอบรมสั่งสอน เพื่อสืบทอดค่านิยมทางการเมือง ทัศนคติ ปทัสถาน และความเชื่อไปยังคนรุ่นใหม่ของสังคม การให้การเรียนรู้ทางการเมืองโดยหวังที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมนั้น อาจจะทำให้ได้โดยผ่านสื่อกลางต่าง ๆ ที่เราได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. ปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมือง ทุกสังคมย่อมประสบกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะมีผลกระทบต่อแนวโน้มทางการเมืองของประชาชนไม่มากก็น้อย กระบวนการเรียนรู้จะเป็นตัวช่วยให้ข่าวสารใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

3. สร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ปัญหาที่สำคัญยิ่ง ที่ประเทศเกิดใหม่ประสบก็คือ พวกเขาพบว่าตนเองอยู่ในชุมชนทางการเมืองที่ยังไม่มีภาษา วัฒนธรรม ศาสนา หรือแม้แต่ศัตรูร่วมกัน ปัญหาของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภาวະในชาติจะเกิดขึ้น สิ่งแรกและถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้นำจะต้องกระทำก็คือ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองร่วมกัน หรือสร้างค่านิยม ความเชื่อร่วมกันอันเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นมาให้ได้ ในสภาพของความสับสนหลังจากการได้เอกราชนี้ กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการช่วยก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองอันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติได้

7. วิธีการเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมืองของคนนั้น อาจจะกระทำได้หลายทางด้วยกัน ในที่นี้เราอาจสรุปกระบวนการเรียนรู้เฉพาะที่สำคัญ ๆ ได้เป็น 2 วิธีด้วยกัน คือ

1. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกไปได้อีกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1.1 การถ่ายโอนระหว่างบุคคล (Interpersonal Transference) รูปแบบนี้เชื่อว่าเด็กได้รับการเรียนรู้ทางการเมือง แรกเริ่มจากประสบการณ์ที่เราได้สัมผัสติดต่อกันกับบุคคลในครอบครัวและในโรงเรียน เมื่อเด็กเติบโตขึ้น เขาก็จะยึดเอาประสบการณ์นั้น ๆ เป็นหลักนั่นคือ นักวิชาการจิตวิทยาวัฒนธรรม และ สังคมวิทยาการเมืองเชื่อว่า อุปนิสัยของคนจะเป็นประชาธิปไตย หรือ อำนาจนิยมนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ติดต่อกับผู้มีอำนาจที่มีอำนาจใน สมัยเด็ก ๆ เช่น ถ้าเด็กได้รับการอบรมจากครอบครัวที่เป็นอำนาจนิยม กล่าวคือ

บิดาเป็นบุคคลที่เจ้าระเบียบ ไม่ให้โอกาสแก่ลูก ๆ ในการแสดงความคิดเห็น หรือร่วมในการตัดสินใจใด ๆ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้น เขาก็จะมีแนวโน้มไปในแง่ของอำนาจนิยม และจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งต่างกับครอบครัวที่สอนให้เด็กได้แสดงออกเรียนรู้ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ไม่เชื่อฟังปฏิบัติตามอย่างลืมหูลืมตาไม่ขึ้น หรือปราศจากเหตุผล

1.2 การฝึกหัดอบรม (Apprenticeship) รูปแบบนี้จะสัมพันธ์กับรูปแบบแรกอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ในรูปแบบแรกนั้นเป็นการถ่ายโอนอุปนิสัย อันได้มาจากประสบการณ์ที่มีต่อบทบาทที่ไม่ใช่ทางการเมือง ส่วนการฝึกหัดอบรมเกิดขึ้นในลักษณะคล้ายกัน จากพฤติกรรมและประสบการณ์จากสถานการณ์ที่ไม่ใช่เป็นเรื่องการเมือง ทำให้บุคคลแต่ละคนมีทักษะและค่านิยมซึ่งสามารถใช้ในแวดวงการเมืองได้ เช่น องค์กรหรือสถาบันฝึกอบรมให้เด็กรู้จักแข่งขันกัน โดยเคารพต่อกติกา ยอมรับความพ่ายแพ้ เลือกผู้นำโดยใช้เสียงข้างมาก องค์กรในทำนองนี้ เช่น ลูกเสือ อนุชาชาติ ชมรมต่าง ๆ เป็นต้น

1.3 ระบบความเชื่อ ค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไป เป็นที่เชื่อกันว่า ระบบหรือแบบแผนของความเชื่อ ค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไป จะมีผลต่อทางการเมืองมาก ดังที่ Verba ได้สรุปไว้ว่า

“ความเชื่อพื้นฐานและแบบแผนค่านิยมของวัฒนธรรมใด ๆ อันเป็นค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไป ที่ไม่ได้เกี่ยวกับสรรพสิ่งทางการเมืองได้โดยเฉพาะ มักจะมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง มิติต่าง ๆ ของความเชื่อพื้นฐาน เช่น ทรรศนะว่าด้วยความเกี่ยวพันกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ความคาดหวังในอนาคต ทรรศนะว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ และว่าด้วยหนทางที่เหมาะสมที่ควรในการเข้าหาบุคคล ตลอดจนความโน้มเอียงต่อกิจกรรม และความเชื่อในเรื่องของการกระทำกิจกรรมโดยทั่วไป มักจะขึ้นต่อกันอย่างชัดเจนกับทัศนคติทางการเมือง”

เราจะพบว่าการเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อม มักจะเน้นที่การเรียนรู้ในวัยเด็ก และมักจะเน้นศึกษาความโน้มเอียงทางการเมืองในวงแคบ คือ ดูเฉพาะความโน้มเอียงที่เด็กมีต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ และดูที่การเข้ามีส่วนร่วมของเด็กเท่านั้น แต่การเรียนรู้ทางการเมือง โดยทางอ้อมนี้ไม่สามารถให้คำตอบในเรื่องของความรู้สึกเป็นชาตินิยม การยึดมั่นเป็นสมาชิกพรรคการเมืองได้

2. การเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง วิธีการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงนี้ เราอาจจะแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบด้วยกันดังต่อไปนี้

2.1 การเลียนแบบ คือเป็นวิธีการที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็ก หรือผู้ใหญ่ ฉลาดปราดเปรียวหรือเบาปัญญาก็ตาม การเรียนรู้โดยการเลียนแบบ อาจจะเป็น ไปด้วยความตั้งใจ มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ หรืออาจจะทำไปโดยที่ไม่ได้ตั้งใจก็เป็นได้ เช่น เด็ก ๆ จะเอาอย่างประเด็นสำคัญ ๆ ในเรื่องของวัฒนธรรม สังคม และศาสนา จากผู้ใหญ่โดยใช้คำนิยมของบิดามารดาเป็นตัวอย่าง และนำมาเป็นของตนเอง จากการศึกษาของ Greenstein และของ Easton กับ Hess ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อพรรคการเมือง ทั้ง ๆ ที่เด็กในวัยนี้ยังไม่ได้เรียนรู้ว่าพรรคการเมืองเป็นอย่างไรด้วยซ้ำไป เชื่อกันว่าเด็กเลียนแบบบิดามารดา นั้นเอง

2.2 การเรียนรู้โดยการคาดไว้ล่วงหน้า (Anticipatory Socialization) เป็นแนวคิดของนักสังคมวิทยา Robert Merton ที่มีทรรศนะว่า คนที่สร้างความหวังที่จะได้งานดีหรือมีฐานะทางสังคมดี มักจะเริ่มฝึกเอาคำนิยมและพฤติกรรมของคนที่มีงานดีหรืออยู่ในฐานะทางสังคมที่สูงแล้ว มาเป็นของตนก่อนที่จะได้งานหรืออยู่ในฐานะนั้น ๆ เสียอีก กรณีเช่นนี้ เราจะพบได้จากนักศึกษากฎหมาย และนักศึกษาแพทย์ พวกนี้จะเริ่มคิดและทำอะไร ๆ เหมือนทนายความหรือเหมือนแพทย์จริง ๆ ในทางการเรียนรู้ทางการเมืองก็เช่นกัน เราจะพบเห็นอยู่บ่อย ๆ ว่า พวกนักศึกษาที่เป็นกลุ่มที่ตื่นตัว เข้าร่วมกิจกรรมบ่อย มักจะเตรียมตัวเองเข้าสู่ตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้ง ก่อนที่เขาจะมีอายุถึงเกณฑ์ไปลงคะแนนเสียงเสียอีก

2.3 การศึกษาทางการเมือง หมายถึงวิธีการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงไปตรงมาเมืองค์กรหรือสถาบัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน หน่วยงานของรัฐ หรือพรรคการเมือง เป็นผู้ดำเนินการ ส่วนวิธีการนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่ที่สำคัญยิ่งก็คือ สังคมจะต้องให้การศึกษาด้านการเมือง โดยมุ่งที่จะกระตุ้นให้สมาชิกของสังคมเกิดความจงรักภักดี มีความเป็นชาตินิยม และสนับสนุนสถาบันทางการเมือง โรงเรียนจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการนี้ ส่วนมากในทุกสังคม โรงเรียนจะสอนให้เคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ สรรเสริญวีรบุรุษ วีรสตรีของชาติพยายามให้เด็กยึดมั่นผูกพันกับชาติ

2.4 ประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง บางคนอาจเรียนรู้ทางการเมืองโดยมีการติดต่อสัมพันธ์กับนักการเมือง โครงสร้างหรือเหตุการณ์ทางการเมือง จากการศึกษาของ De Tocqueville พบว่า การเฝ้าสังเกตและการไปเกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญในการขัดเกลาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลนั้น นอกจากนี้มีการศึกษาของ Easton ซึ่งพบว่าแนวโน้มที่คนจะสนับสนุนโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นอยู่ ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจที่บุคคลนั้นมีต่อนโยบาย หรือผลผลิตที่ได้จากการตัดสินใจของรัฐบาล การเรียนรู้ทางการเมืองที่มีผลต่อความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลอีกประการหนึ่งคือ การติดต่อโดยตรงกับนักการเมือง หรือเจ้าหน้าที่รัฐบาล ซึ่งวิธีการเรียนรู้แบบนี้จะช่วยสร้างความมั่นใจในตนเองให้เกิดขึ้น

ในตัวบุคคล และจะส่งผลให้เขารู้สึกว่าตนเองมีความสามารถที่จะส่งผลกระทบหรือเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายทางการเมืองได้

8. ขั้นตอนของการเรียนรู้ทางการเมือง

อาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลนั้น จะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตลอดชีวิต โดยจะย่นขั้นตอนต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ พอสรุปได้เป็น 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ถือเป็นขั้นตอนแรกของการเรียนรู้ของคน สถาบันที่สำคัญมากที่สุด在这一ขั้นตอนก็คือ ครอบครัว เป้าหมายของการเรียนรู้在这一ก็คือ เพื่อให้มนุษย์เรียนรู้วิธีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้

ขั้นตอนที่สอง เด็กจะเริ่มมีเอกลักษณ์ส่วนตัว และมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความเชื่อ สิ่งสำคัญที่เด็กเรียนรู้在这一ก็คือ สภาพของอำนาจอันชอบธรรม ความเชื่อถือไว้วางใจผู้อื่น บางสังคมให้การอบรมเด็กโดยสอนไม่ให้ไว้วางใจคนอื่น ผลที่ตามมาทำให้ชาวพม่าไม่ให้ความเชื่อถือไว้วางใจนักการเมือง หรือสถาบันทางการเมือง จึงทำให้การเมืองพมามักจะใช้วิธีการรุนแรง

ขั้นตอนที่สาม เป็นขั้นตอนที่คนเริ่มได้รับการเรียนรู้ทางการเมืองของสังคม กล่าวคือมีประสบการณ์ทางการเมือง ติดต่อกับนักการเมืองได้รับความรู้จากพรรคการเมือง สื่อมวลชนและกระบวนการเลือกตั้ง เป็นต้น ขั้นตอนนี้ จะทำให้คนมีบุคลิกภาพ มีทัศนคติ ความรู้สึก ค่านิยมทางการเมือง รวมทั้งสามารถวินิจฉัยวิเคราะห์ หรือรู้จักประเมินค่าในทางการเมืองได้

ขั้นตอนที่สี่ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเรียนรู้ทางการเมือง ในขั้นตอนนี้คนจะมีความรู้ความเข้าใจ และเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างกระตือรือร้น มีความรู้สึกว่าการเมืองกับตนเองแยกกันไม่ได้ และเชื่อว่า ตนเองสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเมือง และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐได้

นอกจากวัฒนธรรมทางการเมืองจะได้มาจากกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองแล้วยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่อาจนับได้ว่ามีส่วน หรือมีอิทธิพลให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะใด ๆ ขึ้นมา ปัจจัยเหล่านี้ ประกอบไปด้วย

1. เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ หมายถึง เหตุการณ์ที่สังคมนั้น ประสบในอดีต ซึ่งอาจมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของคนที่มีต่อระบบการเมืองในปัจจุบัน เช่น อังกฤษมีประสบการณ์ทางการเมืองที่ราบเรียบ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอน โดยสันติวิธี จึงเป็นผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองของคนอังกฤษยึดหลักการประนีประนอมกัน ไม่ใช้กำลังรุนแรงในการตัดสินใจปัญหา ด้วยเหตุนี้ อังกฤษจึงมีระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ

2. สภาพภูมิศาสตร์ของสังคม เช่นที่ตั้ง สภาพอากาศ ทรัพยากร ขนาดของประเทศ ฯลฯ ก็นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมด้วย เช่น อังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่ตั้งอยู่บนเกาะ มีขนาดเล็ก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมจึงอยู่ในระดับสูงวัฒนธรรมทางการเมืองของอังกฤษจึงเน้นที่ประโยชน์ในระดับชาติมากกว่าในระดับท้องถิ่น แตกต่างจากสหรัฐอเมริกา แม้ว่าจะมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเหมือนกัน แต่สหรัฐอเมริกาคือประเทศที่กว้างใหญ่ไพศาล วัฒนธรรมทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาก็เน้นที่ประโยชน์ส่วนท้องถิ่นมากกว่า

3. สภาพทางเศรษฐกิจสังคม ประเทศอุตสาหกรรมที่มีระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในระดับสูง จะมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามามีส่วนร่วม ในขณะที่สังคมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม มีระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอยู่ในขั้นต่ำ มักจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมหรือแบบไพร่ฟ้า

4. ขนบธรรมเนียมประเพณีทางการเมือง ลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณีทางการเมือง ในแต่ละประเทศย่อมผิดแผกแตกต่างกันไม่มากนักน้อย บางประเทศเน้นที่การสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ธงชาติ เพลงชาติ มีการเคารพสักการะในวีรบุรุษ วีรสตรีของชาติ ฯลฯ เหล่านี้จะมีส่วนในการสร้างเสริมค่านิยม ความเชื่อบางประการ อันเป็นผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละประเทศแตกต่างกันไปไม่มากนักน้อย

9. วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงปฏิบัติ

ในการที่เราจะรู้ว่าสังคมใดมีวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะใด เราอาจดูได้จากทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบการเมืองใน 3 ระดับด้วยกัน คือ

1. ระบบการเมืองโดยรวม ในระดับนี้เราอาจดูได้จากระดับของความชอบธรรมของระบบการเมืองเอง ถ้าประชาชนมีความเชื่อว่าพวกเขาจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ความชอบธรรมของระบบก็จะสูง แต่ในทางตรงข้าม ถ้าประชาชนไม่เห็นประโยชน์จากการเคารพเชื่อฟังกฎหมายหรือถ้าจะปฏิบัติตามก็เนื่องมาจากความหวาดกลัวว่าจะถูกขู่เชิญทำโทษ แล้วความชอบธรรมของระบบจะต่ำประชาชนจะยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล หรือผู้ปกครอง ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปหลายประการ เช่น ด้วยเหตุจากขนบธรรมเนียมประเพณี จากบารมี หรือจากกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การเลือกตั้งเป็นต้น ถ้าผู้นำหรือรัฐบาลมีความชอบธรรมแล้ว ในสังคมที่มีระดับของความชอบธรรมในรัฐบาล หรือผู้นำต่ำ มักจะนำไปสู่วัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะที่ใช้กำลังรุนแรง เช่น ในไอร์แลนด์เหนือ เป็นต้น

2. กระบวนการทางการเมือง หมายถึง ลักษณะแนวโน้มที่บุคคลจะเข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการเมือง เช่น เรียกร้องต่อระบบ เคารพกฎหมาย และเข้ามามีส่วนร่วม

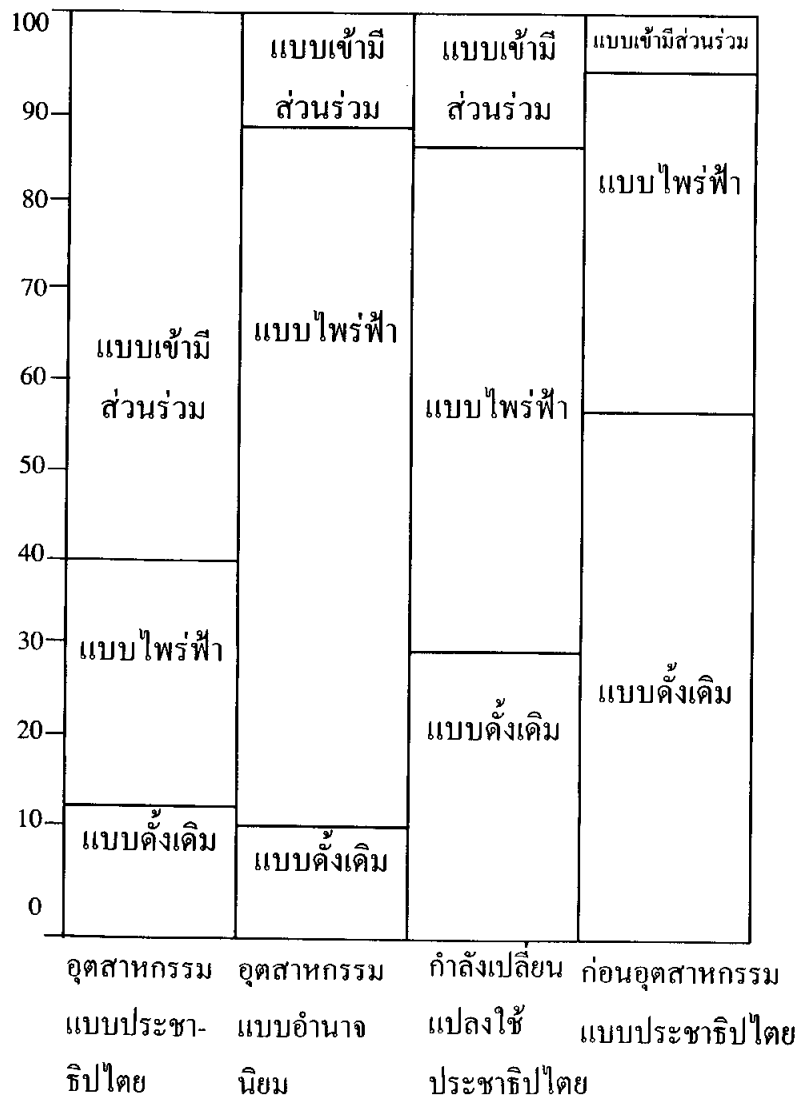
ในลักษณะต่าง ๆ ในระบบการเมืองแต่ละระบบย่อยที่จะมีระดับของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
 เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง แตกต่างกันไป ทั้งนี้ Almond และ Powell ได้
 จำแนกระบบการเมืองที่มีอยู่ในโลกออกเป็น 4 ระบบใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. ระบบการเมืองของสังคมอุตสาหกรรมแบบประชาธิปไตย
2. ระบบการเมืองของสังคมอุตสาหกรรมแบบอำนาจนิยม
3. ระบบการเมืองของสังคมที่อยู่ในระยะกำลังเปลี่ยนแปลงที่ใช้ระบอบอำนาจ

นิยม

4. ระบบการเมืองของสังคมยุคก่อนอุตสาหกรรมแบบประชาธิปไตย

และระบบการเมืองทั้ง 4 ระบบนี้จะมีส่วนผสมของวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบต่าง ๆ แตกต่างกันไปดังต่อไปนี้

3. นโยบาย คือดูว่านโยบายในลักษณะใดที่ประชาชนคาดหวังว่า รัฐบาลจะสนองตอบเป้าหมายที่รัฐวางไว้ และวิธีการที่จะดำเนินการไปสู่เป้าหมายเป็นอย่างไร ในการที่เราจะเข้าใจการเมืองของประเทศใด เราควรที่จะต้องเข้าใจประเด็นปัญหาที่ประชาชนใส่ใจ และประเด็นปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องที่รัฐบาลจะต้องมีนโยบายในลักษณะใด ๆ เพื่อแก้ไขและดำเนินการ ประชาชนในแต่ละประเทศจะแตกต่างกันในแง่ของความสำคัญที่พวกเขาให้ต่อนโยบายของรัฐ ในบางสังคมประชาชนให้ความสำคัญกับทรัพย์สินส่วนบุคคล บางสังคมถือเป็นกฎเลยว่าทรัพย์สินต้องเป็นส่วนรวมบางสังคมให้ความสำคัญต่อสวัสดิการและความมั่นคง แต่บางสังคมอาจให้ความสำคัญกับเสรีภาพและกระบวนการยุติธรรม⁸

10. รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมือง

จากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว หากจำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองตามกระบวนการทางการเมืองอาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะสำคัญคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งสองแบบนี้มีลักษณะตรงกันข้ามกันเกือบโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ

1) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม (**authoritative political culture**) เป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมที่มีการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือแบบเผด็จการ เช่น การปกครองของสังคมคอมมิวนิสต์ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และรัฐเผด็จการทหารและพลเรือน เป็นต้น ลักษณะการปกครองของรัฐเหล่านี้อำนาจการปกครองทั้งหมดเป็นของผู้ปกครอง หรืออาจจะเรียกว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของผู้ปกครอง การบริหารประเทศล้วนเป็นไปตามอารมณ์และความต้องการของผู้ปกครองเป็นหลัก ประชาชนจะถูกตัดขาดออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในกรณีที่เป็นคำสั่งของผู้ปกครอง เพื่อแสดงการสนับสนุนเจตนารมณ์ของผู้ปกครองเท่านั้น นอกจากนี้ประชาชนจะถูกปลูกฝังให้เชื่อว่าประชาชนที่ดีหรือพลเมืองดีจะต้องเชื่อฟัง ยอมรับ และปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ผู้ปกครองกำหนด หน้าที่ในการบริหารประเทศเป็นของผู้ปกครองประชาชนไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยว ประชาชนที่ดีต้องมีวินัยไม่กระทำการเรียกร้องอันจะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายต่อประเทศ นอกจากนี้ผู้ปกครองมักจะกำหนดโทษต่อผู้ที่ฝ่าฝืนพยายามจะแสดงบทบาททางการเมืองอีกด้วย ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เกรงกลัวต่อการ

---

⁸ อ่างแล้ว

แสดงออกทางการเมืองโดยเฉพาะการคัดค้านผู้ปกครอง จะเป็นเรื่องที่อันตรายและน่าสะพรึงกลัวมาก ผู้ใดละเมิดอาจมีโทษร้ายแรงถึงชีวิต

ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือแบบเผด็จการนี้ จะปลูกฝังและอบรมกล่อมเกล้าให้ประชาชนมีลักษณะนิยมชมชอบอำนาจเด็ดขาด ในขณะที่เดียวกันจะอ่อนน้อมยอมจำนนต่อ ผู้มีอำนาจมากกว่า เพราะเป็นผู้ที่ให้คุณให้โทษได้ ผู้ปกครองมักกระตุ้นให้ประชาชนมอบความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ เช่น “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” หรือ “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว” เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ประชาชนนิยมยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล นับถือระบบอาวุโสมากกว่าความรู้ความสามารถของบุคคล นิยมระบบเจ้าขุนมูลนายถือว่าการเป็นเจ้านายเป็นเรื่องของบุญวาสนาจะแข่งขันไม่ได้ ไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคลเชื่อว่าบุคคลแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะผลบุญหรือกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน ไม่ยอมรับว่าบุคคลอื่นมีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคกับตน และถือว่าการกิจกรรมของบ้านเมืองเป็นเรื่องของรัฐบาลประชาชนไม่เกี่ยว

ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมหรือแบบเผด็จการนี้ นอกจากจะพบเห็นโดยทั่วไปในประเทศที่ปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการแล้ว อาจจะได้พบในประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงจากระบอบอำนาจนิยมไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและความรู้ต่ำ แม้โครงสร้างการปกครองจะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้และเข้าใจระบอบประชาธิปไตย ก็ยังคงยึดถือค่านิยมหรือทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมอยู่ดั้งเดิม และจะเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งเป็นสาเหตุให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยขาดความมั่นคง โดยอาจเกิดการปฏิวัติรัฐประหารอยู่เสมอ

2) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือว่าการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยประกอบด้วย

ประการแรก บุคคลต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ จะต้องได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการคือ หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักกฎหมาย และหลักเสียงข้างเสียงมาก หลักการสำคัญ

ดังกล่าวนี้จะส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีและมีความสุข เป็นหลักการที่สะท้อนถึงการปกครอง เพื่อสนองตอบเจตจำนงทั่วไปของประชาชนอย่างแท้จริง

ประการที่สอง บุคคลจะต้องมีใจกว้าง ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ จนไม่รับฟังความคิดเห็นหรือเหตุผลของผู้อื่น เพราะบุคคลโดยธรรมชาติแล้วมีความคิดเห็นที่หลากหลายแตกต่างกัน การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันจะนำไปสู่การสร้างสรรคความคิดใหม่ที่มีความรอบคอบรัดกุม และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

ประการที่สาม บุคคลจะต้องมีความไว้วางใจและยอมรับความสามารถของบุคคลอื่น ด้วยเหตุนี้ระบอบประชาธิปไตยจึงเปิดโอกาสให้ประชาชนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเอง ดังนั้น แม้บุคคลจะมีความสามารถแตกต่างกัน แต่โอกาสที่เท่าเทียมกันจะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาทักษะเพื่อบรรลุความสำเร็จในการมีชีวิตที่ดีได้อย่างเสมอภาคกันด้วยเหตุนี้จึงไม่มีใครต่อยกว่ากันจนไม่อาจไว้วางใจได้ แต่ทุกคนจะมีความสามารถเฉพาะหรือความถนัดของตนที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ทั้งสิ้น ดังนั้น การยอมรับความสามารถของผู้อื่นจะก่อให้เกิดพลังแห่งการสร้างสรรคที่สำคัญของสังคมและตรวจสอบผู้ปกครอง ให้มุ่งมั่นในการบริหารเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างมั่นคง

ประการที่ห้า บุคคลจะต้องเคารพในกติกาและกฎระเบียบที่เป็นประชาธิปไตย การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง บุคคลจะต้องเคารพกติกาของสังคม โดย เครื่องคิด และเป็นการแสดงออกถึงการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และกติกาของสังคมจะส่งเสริมให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีระเบียบวินัย เป็นระเบียบวินัยที่เกิดจากความรู้ของบุคคลในสังคมมิใช่เกิดจากการบังคับด้วยอำนาจเผด็จการ

ประการที่หก บุคคลจะต้องให้ความสนใจและติดตามกิจกรรมทางการเมืองการปกครองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อมิให้นักการเมืองฉวยโอกาสใช้อำนาจไปในทางมิชอบและจะต้องมีความพร้อมในการแสดงออก ซึ่งความต้องการและการสนับสนุนหรือการคัดค้านของตนต่อรัฐบาลเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ

ประการที่เจ็ด บุคคลจะต้องมีความกล้าหาญในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองด้วยความคิดที่สร้างสรรค์ เพื่อแสดงให้เห็นผู้ปกครองตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตย และผู้ปกครองมีเพียง “หน้าที่” ที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ผู้ปกครองไม่มี “สิทธิ” ที่จะละเมิดอำนาจอธิปไตยของปวงชน

การปลูกฝังให้มีความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติดังกล่าวจะก่อให้เกิดแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งจะเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้มีเสถียรภาพมั่นคง⁸

ส่วนที่ 5

1. วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

ปัจจุบัน นักวิชาการได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองกันอย่างแพร่หลาย มีงานวิจัยใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ครอบคลุมถึงประชากรในสาขาอาชีพต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในที่นี้เราจะขอยกผลงานของนักวิชาการที่ดีเด่นมาเพียง 3 ชิ้น คือผลงานของ ดร. กมล สมวิเชียร ชื่อ “วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง” ผลงานของ ดร. สุจิต บุญบงการ ชื่อ “วัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา” และผลงานของ ดร. ทินพันธ์ นาคะตะ ชื่อ “The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and socialization of College Students”

ดร. กมล สมวิเชียร ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย โดยค้นคว้าถึงที่มาหรือกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อทัศนคติ และความโน้มเอียงของบุคคลที่พึงมีต่อระบบการเมือง ทั้งนี้ ดร. กมล ได้แบ่งระดับของการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาออกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว ระดับสังคมโดยทั่วไป และระดับสังคมการเมือง จากการศึกษา ดร. กมล พบว่า การเรียนรู้ทางการเมืองของคนไทย จำกัดอยู่แต่เฉพาะในครอบครัวและระดับสังคมโดยทั่วไป ส่วนในระดับสังคมการเมือง ซึ่งเป็นการให้การเรียนรู้ทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม นั้นยังเป็นของใหม่สำหรับคนไทย คือเริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2475 นี้เอง

การเรียนรู้ในระดับครอบครัว จะเน้นที่ความเป็นอิสระ สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในครอบครัวกับญาติพี่น้องของไทยจะมีลักษณะ “ตามสบาย” ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรที่ตายตัว เป็นผลให้คนไทยไม่ชอบอยู่ใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของครอบครัวหรือสังคม ดังที่มีการตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ทำอะไรก็ได้ตั้งใจคือไทยแท้” ความรักในเสรีภาพ ความเป็นตัวของตัวเอง หรือลักษณะของปัจเจกชนนิยมนี้ จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในระยะต่อมาอย่างมาก

---

⁸ อ่างแล้ว

เมื่อเด็กโตขึ้น เริ่มเข้าสังคม พบเพื่อนฝูง ไปโรงเรียน และโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมเต็มตัว อิทธิพลของอำนาจของราชการก็จะเข้ามามีส่วนสร้างแนวความคิด และพฤติกรรมของคน ดร.กมล ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ยิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมากเท่าไร มีบทบาทและความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำเนียงในอำนาจของราชการ จะมีมากเป็นเงาตามตัว” ดร.กมล จึงสรุปว่า การเรียนรู้ในขั้นนี้ ไม่ว่าจะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ “เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นอำนาจเป็นสำคัญ หรืออาจเรียกได้ว่า อำนาจนิยม”

ดร. กมล สรุปว่าอิทธิพลจากกระบวนการเรียนรู้ใน 2 ระดับนี้ เป็นผลให้วัฒนธรรมการเมืองไทยซึ่งตั้งอยู่บน 2 ขาห้อย คือ อิสระนิยม กับอำนาจนิยม ก่อให้เกิดปัญหาทางการพัฒนาการเมืองหลายประการ คือ

1. การระดมสรรพกำลังจะทำได้ผลก็ต่อเมื่อ มีผู้นำที่เด็ดขาด ในยามที่มีผู้นำที่ปราศจากความเด็ดขาด ไม่มีลักษณะอำนาจนิยมจะเป็นผลให้สังคมอ่อนแอลงทันที

2. ความเป็นอิสระ และการใช้อำนาจที่มากจนเกินไปโดยปราศจากความรับผิดชอบที่ตามมา จะเป็นผลเสียต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย จะพบได้ว่าการรวมตัวกันเป็นองค์กรจะกระทำมิได้ชั่วคราวเท่านั้น เมื่อสิ้นผู้นำที่เข้มแข็ง องค์กรก็จะสลายตัวไปด้วย

3. ผลจากอำนาจนิยม ทำให้คนไทยพยายามแสวงหาให้ได้มาซึ่งอำนาจ และอำนาจนี้เองจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญอันจะนำมาซึ่งสถานภาพทางสังคมในระดับสูง ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงพากันยกย่อง ให้เกียรติ เกรงกลัว เคารพนับถือผู้มีอำนาจ ด้วยเหตุที่อำนาจนำมาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างนี้เอง จึงก่อให้เกิดการผูกขาดในอำนาจ ไม่ยอมให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอย่างจริงจัง อันจะเป็นผลเสียต่อการพัฒนาการเมืองได้

4. การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีส่วนที่เป็นอิสระนิยมอย่างมาก จึงทำให้คนไทยรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นองค์กรไม่ได้ และไม่อาจก่อให้เกิดความคิดของกลุ่มที่เรียกว่า “อุดมการ” การแลกเปลี่ยนทัศนะกันก็มีอยู่น้อย ความคิดใหม่ ๆ จึงไม่ค่อยเกิด หรือเมื่อเกิดขึ้นมาได้ก็จะมีอายุสั้น นอกจากนั้น จากการศึกษาที่คนไทยนิยมหรือเคารพในผู้มีอำนาจ จึงก่อให้เกิดระบบสัมพันธภาพที่ให้ความสำคัญกับบุคคลมากกว่าอุดมการ

5. ผลจากที่คนไทยรักในอิสระและนิยมในอำนาจ จึงทำให้พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยมีลักษณะ Pragmatism กล่าวคือ มีความยืดหยุ่นสามารถเปลี่ยนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ไม่ยาก และจะสนใจในสิ่งที่เป็นไปได้เท่านั้น ไม่สนใจที่จะโต้เถียงกันในปัญหาทฤษฎีและอุดมการ

โดยสรุป ดร. กมลอ้างว่า “วัฒนธรรมการเมืองแบบไทยไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของกฎหมาย ไม่ใช่ตัว

บุคคล ขึ้นกับอุดมการณ์ความเท่าเทียมกันแบบ Active Participant (ไม่ใช่แบบผู้ตาม) และ Differentiation ของระบบพรรคการเมือง (เช่น พรรคกลุ่มการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ)

ดร. สุจิต บุญบงการ ได้รับอิทธิพลจากผลการวิจัยในสหรัฐอเมริกา และผลงานวิจัยของ Almond Verba และ The Civic Culture ซึ่งให้ความสำคัญต่อการศึกษาในฐานะที่เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง ทศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพของประชาชน ทั้งนี้ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง ย่อมที่จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ

ในการวิจัยเรื่องนี้ ดร. สุจิต ได้ทำการสอบถามนิสิตนักศึกษาปีสุดท้าย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 372 คน ซึ่งมีจำนวนไม่ถึง 10 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมด ในจำนวนนี้ที่เห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาลไม่มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตน และกว่า 50 เปอร์เซ็นต์เห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ของรัฐบาลได้มีส่วนปรับปรุงประเทศให้ดีขึ้นบ้าง

นอกจากนี้ จากการวิจัยพบว่า นักศึกษารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์จะมีความสนใจทางการเมืองมากกว่านักศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ของนิสิตนักศึกษาที่เรียนทางด้านรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ได้ติดตามกิจกรรมทางด้านการเมืองและของรัฐบาลบ่อยครั้งมาก ในกรณีนี้นักศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ที่ติดตามข่าวและข้อวิจารณ์ทางการเมือง ในหนังสือพิมพ์ถึง 70.7 เปอร์เซ็นต์ และถกเถียงปัญหาทางการเมืองอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ถึง 59.9 เปอร์เซ็นต์ แต่ในเรื่องของความต้องการหรือความคาดหวังที่จะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต อันเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสนใจทางการเมือง และความเชื่อมั่นในตนเองที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมือง เมื่อถูกถามในด้านนี้มีนักศึกษา ไม่มากนักที่ตอบว่าตนหวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยตรง ส่วนใหญ่ไม่สนใจหรือสนใจแต่เพียงเป็นที่ปรึกษาแก่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเท่านั้น

ในส่วนบทบาทของมหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาต่อวัฒนธรรมทางการเมือง ดร.สุจิต ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่า มหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาทั่ว ๆ ไป ควรจะเป็นสถาบันที่ทำลายล้างค่านิยม ทศนคติเก่า ๆ ตลอดจน วิธีดำรงชีวิตตามจารีตประเพณี เช่น ล้มล้างลักษณะที่นิ่งเฉยทางการเมือง แต่ ดร.สุจิต พบว่า สถาบันการศึกษาไม่ได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักศึกษาเท่าที่ควร อิทธิพลของการเรียนรู้จากครอบครัว และสังคมยังมีอยู่มาก

โดยสรุป ดร.สุจิต อ้างว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ยังมีความนิ่งเฉยทางการเมืองอยู่ อันเนื่องมาจากการอบรมในมหาวิทยาลัยที่เน้นในด้านการศึกษา วิชาชีพ ตลอดจนเนื่องมาจากมาตรฐานการศึกษาที่ต่ำ และขาดการเน้นในด้านการเสริมสร้างปัญญา สนใจในเรื่องของตนมากกว่าสังคมโดยส่วนรวม และได้รับการอบรมให้นิยมในอำนาจ

ดร.ทินพันธ์ นาคะตะ ได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย 6 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ โดยแบ่งนักศึกษาทั้งหมดออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะแขนงวิชาที่ทำการศึกษาคือ นักศึกษาที่ศึกษา

วิชาแขนงสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการทหาร นักศึกษาที่ใช้เป็นหน่วยศึกษานี้เป็นนักศึกษาชายล้วน ในการวิจัยนี้ ดร.ทินพันธ์ ต้องการตอบคำถาม ดังต่อไปนี้¹⁰

1. จริงหรือไม่ที่มีการอ้างกันว่า ทศนคติทางการเมืองดั้งเดิมของคนไทยนั้น ไม่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการของระบอบประชาธิปไตยมากนัก ทศนคติแบบประชาธิปไตยยังไม่เกิดในบรรดาประชาชน ส่วนมากยังคงถูกครอบงำโดยอิทธิพลของอำนาจนิยม มีความยึดหยุ่นเล็งผลเลิศทางการเมืองปฏิบัติ แต่ก็ขาดการวิพากษ์วิจารณ์

2. จริงหรือไม่ที่มีการอ้างกันว่า ประชาชนไทยมีการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับค่อนข้างต่ำ และมีระดับของความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำด้วย

3. จริงหรือไม่ที่มีการอ้างกันว่า ระดับของทศนคติแบบประชาธิปไตยระดับของความกระตือรือร้นทางการเมือง ระดับของความเชื่อมั่นในตนเองในฐานะที่เป็นราษฎรคนหนึ่งตลอดจนระดับของทศนคติแบบอำนาจนิยม การขาดวิจารณญาณ และ ศรัทธาในสภาพแวดล้อมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

จากการวิจัยนี้ ดร.ทินพันธ์ พบว่า นักศึกษามีทศนคติทางการเมืองที่ขัดกันในตัว ของนักศึกษาเอง กล่าวคือ มีทศนคติทั้งแบบที่ล้าสมัยและทันสมัยปนเปื้อน มีทั้งทศนคติที่เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตย และ ทศนคติที่มีลักษณะต่อต้านประชาธิปไตยในตัว เมื่อนักศึกษายังศึกษาสูงมากขึ้นเท่าใด ก็จะมีลักษณะอำนาจนิยมมากขึ้นเท่านั้น แต่ก็ยังคงมีความรู้สึกต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ดร.ทินพันธ์ยังพบว่า นักศึกษาทางแขนงวิชาวิทยาศาสตร์ จะมีทศนคติที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด นักศึกษาทางแขนงวิชาทหาร มีแนวโน้มไปทางด้านอำนาจนิยมในขณะที่นักศึกษาทางแขนงสังคมศาสตร์อยู่ระหว่างกลางของขั้วปลายสุดสองด้านนี้

ดร.ทินพันธ์ จึงสรุปไว้ว่า ลักษณะทัศนคติของนักศึกษาไทยที่ขัดแย้งกันระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยมนี้ เป็นลักษณะร่วมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทุกสังคม รวม

¹⁰ อ้างแล้ว (เชิงอรรถ 2)

ทั้งสังคมไทย ดังนั้นระบบการเมืองไทยจะมั่นคง และมีประสิทธิภาพได้ ผู้ที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำ ในอนาคตจะต้องเปลี่ยนทัศนคติแบบดั้งเดิมให้เป็นทัศนคติที่เอื้อต่อประชาธิปไตยให้ได้¹¹

ในการค้นหาวัฒนธรรมการเมืองไทย แรกทีเดียวเราจำเป็นต้องตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย ซึ่งโดยทั่วไปอาจจะแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ระดับแรกคือระดับครอบครัว จะเห็นได้ว่า สิ่งแวดล้อมชีวิตของเด็กไทยได้แก่พ่อแม่ เครือญาติ ศาสนาพุทธและระบบสังคมแบบกสิกรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพ่อแม่เครือญาตินั้น จะปรากฏว่าสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในครอบครัวกับญาติพี่น้องของไทยจะมีลักษณะ “ตามสบาย” คือไม่ตายตัว (Rigid) หรือมีกฎเกณฑ์แน่ชัดที่แก้ไขไม่ได้หรือแก้ยากอย่างญี่ปุ่นและจีน สิ่งที่เราเรียกว่าความกตัญญูกตเวที ความสัตย์ซื่อในภาระ หรือความรับผิดชอบที่มีต่อกัน เช่น หน้าที่ที่พ่อแม่มีต่อลูกและที่ลูกมีต่อพ่อแม่ก็ดี หน้าที่ที่น้องและพี่มีต่อกันก็ดี หน้าที่และความผูกพันของสามีภรรยาที่มีต่อกันก็ดี หรือความรับผิดชอบที่บุคคลมีต่อสังคมก็ดี แม้ว่าจะไม่ถึงขนาดไร้กฎเกณฑ์รายละเอียด แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นสิ่งทีบุคคลจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง หรือเป็นสิ่งที่ใช้เป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิตอย่างจริงจังเด่นชัดอย่างลัทธิขงจื้อ ซึ่งเป็นอิทธิพลอันสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของจีนและญี่ปุ่น ค่านิยมและมาตรฐานการดำรงชีวิตดังกล่าวผสมกลมกลืนและได้รับแรงเอื้อ หรือสนับสนุนจากระบบชีวิตแบบกสิกรรมปลูกข้าว (Rice Agriculture) และความสมบูรณ์ของที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถอยู่ได้ตามลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมากนัก การอยู่กันอย่างไม่แออัด ความสมบูรณ์ของที่ดินอากาศที่ไม่ร้อนหรือหนาวจัด และระบบเครือญาติแบบไม่รัดตึงตายตัว มีส่วนทำให้คนไทยเป็นคนรัก “อิสระภาพ” ไม่ชอบอยู่ใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับของครอบครัวหรือสังคม ไม่นิยมตั้งสมาคมองค์การหรือสหพันธ์ทั้งหลาย ค่านิยมในชีวิตดังกล่าวเป็นทั้งส่วนอิทธิพลและได้รับแรงหนุนจากพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่จีรัง และทุกข์หรือสุข บุญหรือกรรมเป็นเรื่องของส่วนบุคคลซึ่งคนอื่นไม่เกี่ยว ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาหรือไถ่บาปลดกรรมของคนอื่นได้ (เหมือนศาสนาคริสต์ซึ่งถือว่าพระเยซูเจ้าเป็นผู้ไถ่บาปให้มนุษย) การรวมเป็นองค์การ หรือพรรคพวกจึงไม่ช่วยอะไรได้ ผลก็คือคนแต่ละคนจะต้องช่วยตนเอง จะต้องหาวิถีทางเดินเองและจะตามใจตนเอง ดังที่นักสังคมวิทยาไทยท่านหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกต และกล่าวเป็นเชิงประชดประชันไว้ว่า “ทำอะไรได้ตั้งใจคือไทยแท้” การทำตามใจโดยไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์สังคม (และแม้แต่กฎหมาย) นี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะประจำชาติ” ของไทยคือ ความรักอิสระภาพ การปราศจากวิหิงสา และการรู้จักประสานประโยชน์ การตามใจตนเองหรือความรัก “อิสระภาพ” ของคนไทยนี้ นักสังคมวิทยาบางท่านให้ทัศนะว่าเป็น “ความเป็นตัวของตัวเอง” หรือ “ปัจเจก

---

¹¹ อ้างแล้ว(เชิงอรรถ 4)

บุคคลนิยม” (Individualism) และอธิบายว่าอิทธิพลของพุทธศาสนา ซึ่งย้ำความสำคัญของตัวบุคคลเป็นพิเศษ เช่นถือว่าบุคคลจะเป็นอย่างใดย่อมแล้วแต่กรรมของบุคคลนั้นในอดีต บุคคลพึ่งได้แต่ตนเองเท่านั้น จะพึ่งคนอื่นไม่ได้ และทุกคนในสายตาของศาสนามีความเท่าเทียมกันหมดจะดีจะชั่วอยู่ที่การกระทำของตนเอง ไม่ได้อยู่ที่วรรณะหรือชาติกำเนิด เช่นที่สอนในศาสนาฮินดู พุทธศาสนาสอนให้คนไทยมีความพอใจและเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักหาความสุขจากตนเองและพึ่งตนเองในเวลาเกิดปัญหาคับขันต่าง ๆ ในชีวิต คนไทยไม่ชอบให้คนอื่นมายุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของตน และไม่ต้องการบังคับจิตใจผู้อื่น เช่นที่กล่าวว่า “วัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา” คนไทยถือตนว่ามีคุณค่าเท่าเทียมกับผู้อื่น ทุกคนจะต้องรักศักดิ์ศรีและหยิ่งในตนเอง การเลี้ยงดูบุตรของคนไทยนิยมการบังคับเข้มงวด คนไทยไม่ชอบการรวมกลุ่มถือหลักต่างคนต่างอยู่ เช่นที่แสดงออกในสุภาษิต “บ้านใคร ใครอยู่ อยู่ใคร ใครนอน” หรือ “ธุระไม่ใช่” ในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลควรจะยึดหลัก “เกรงใจ” กัน ซึ่งหมายถึงการไม่เรียกร้องบังคับให้คนอื่นทำในสิ่งที่เขาไม่อยากทำ

เราจะเรียกค่านิยมในชีวิตดังกล่าวซึ่งเป็นผลจากสภาพเศรษฐกิจ สังคมและศาสนาว่า “ความรักเสรีภาพ” “ความเป็นตัวของตัวเอง” “ปัจเจกบุคคลนิยม” หรือ “การตามใจตนเอง” ก็ตาม แต่ค่านิยมดังกล่าวเป็นอิทธิพลสำคัญซึ่งมีต่อระบบการเรียนรู้ หรือ Socialization Process ของเด็กไทยในระยะเริ่มเป็นอย่างมาก ทั้งนี้มีได้หมายความว่าอิทธิพลหรือค่านิยมอื่นซึ่งไม่เกี่ยวกับความ “อิสระ” จะไม่มีในระยะแรกเริ่มนี้เสียเลย เช่น คำสั่งสอนให้มีกตัญญูกตเวทิตะในศาสนาพุทธ การที่พ่อแม่จะต้องวางกฎเกณฑ์บางอย่างให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติ เพราะสภาพของเศรษฐกิจบางอย่างซึ่งบังคับให้คนต้องร่วมมือกันอันก่อให้เกิดประเพณี เช่น การลงแขกในฤดูทำนา เป็นต้น แต่อิทธิพลของการมีกฎเกณฑ์และการรวมกลุ่มดังกล่าว หากเทียบกับอิทธิพลของการทำตามใจ และถือวิถีดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองแล้ว อิทธิพลประการหลังจะมีมากกว่ามาก ในระยะแรกของกระบวนการเรียนรู้ของเด็กไทย

ระยะที่ 2 เมื่อเด็กเริ่มก้าวพ้นชายคาบ้านเข้าไปในสังคม เช่น มีเพื่อนฝูง เข้าโรงเรียน และเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เด็กไทยจะเริ่มสำนึกถึงอิทธิพลของสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประเทศไทยอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ อำนาจของราชการอันได้แก่ อำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนั้น ยิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาเท่าใด มีบทบาทและความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำนึกในอำนาจของราชการจะมีมากเป็นเงาตามตัว แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีบทบาทน้อย หรืออยู่ห่างไกลออกไป ความรู้สึกในเรื่องอำนาจของราชการจะมีน้อย หมายความว่าอิทธิพลของอำนาจนี้จะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับระยะทางไกลใกล้ไกลจากศูนย์แห่งอำนาจ อันได้แก่ พระมหานครประการหนึ่ง และความสามารถและความต้องการของพระมหานครที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ประการหนึ่ง ตัวอย่าง

ของอำนาจราชการที่เข้ามามีอิทธิพลต่อเด็กในระยะแรกเริ่มก็คือ ครู ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาล กลางในการศึกษา รวมไปถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ ฯลฯ ตัวอย่างของสภาวะที่บุคคลจะถูกครอบงำโดยอำนาจการอย่างสมบูรณ์ในปัจจุบันก็คือ การถูกเกณฑ์เป็นทหาร ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการสูญเสียอิสรภาพที่เคยเป็นค่านิยมดั้งเดิมในครอบครัวอย่างหมดสิ้น (แม้ว่าจะชั่วคราวก็ตาม)

ที่สามารถกล่าวได้ว่า อำนาจราชการเป็นอิทธิพลที่สำคัญต่อกระบวนการ Socialization ของคนไทย ก็เพราะว่าอำนาจที่ว่ามีใช้เพิ่งแรกมีเหมือนในประเทศใหม่ ๆ บางประเทศในเอเชีย แอฟริกา ในสยามประเทศซึ่งมีลักษณะเป็นชาติ (Nation) ซึ่งมีความหมายที่ล้ำลึกยิ่งกว่าคำว่ารัฐ (State) มาเป็นเวลาช้านานนั้น อำนาจราชการได้มีมาตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช การใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นไปอย่างกว้างขวาง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปาฐกถาเรื่อง “สังคมสมัยอยุธยา” ให้ทัศนะว่า ในสังคมอยุธยาอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นหัวใจในการปกครองประเทศ “ด้วยเหตุนี้สังคมในสมัยอยุธยา จึงเป็นสังคมซึ่งขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้อธิบายถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์กับการจัดระเบียบสังคมไทยสมัยอยุธยาว่า

“ในความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับสังคมในสมัยอยุธยาโดยทั่วไปนั้น พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้ ประการแรก ทรงเป็นเจ้าชีวิต ซึ่งหมายความว่าทรงมีอำนาจเหนือชีวิตคนทุกคนในสังคม ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะสูงต่ำอย่างไร จะสังเกตเห็นได้จากกฎหมายกรุงศรีอยุธยาว่า อำนาจสั่งให้ประหารชีวิตคนได้นั้นอยู่ในพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว บุคคลอื่นจะใช้อำนาจนั้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับพระราชทานอาญาสิทธิ์จากพระมหากษัตริย์ ในประการที่สอง พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งหมายความว่าทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักร จะพระราชทานแผ่นดินเป็นเนื้อที่เท่าใดให้แก่ผู้ใดใช้ทำมาหากินก็ได้ หรือจะทรงเรียกเนื้อที่คืนเสียเมื่อไรก็ได้เช่นเดียวกันในประการต่อไป พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็นพระธรรมราชา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และใช้พระราชอำนาจปกป้องรักษาสถาบันแห่งพระพุทธศาสนาตลอดจนศีลธรรมแห่งศาสนานั้น ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ ให้คนในสังคมปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายนั้น ๆ ด้วยพระองค์เอง และทรงเป็นผู้ชี้ขาดขั้นสุดท้ายในข้อพิพาทและความผิดถูกทั้งปวง”

ในส่วนของบุคคลแต่ละคน (โดยเฉพาะผู้ชาย) ในสังคมอยุธยานั้นแล้ว จะปรากฏว่าคนไทยมีหน้าที่ที่ต้องรับใช้พระมหากษัตริย์ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะ เป็น ไพร่ หรือผู้ให้บริการที่ให้ต่อพระมหากษัตริย์เป็นการตอบแทนการที่กษัตริย์สามารถปกป้องคุ้มครองให้พ้น

จากการรุกรานปล้นสะดมของต่างชาติ หน้าที่ของไพร่มีหลายอย่าง เช่น “จะต้องไปขึ้นทะเบียน เป็นแลงสังกัดกรมกองต่าง ๆ ถ้าหากบิดาเป็นไพร่หลวงอยู่แล้ว เมื่อชายฉกรรจ์อายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ก็จะต้องไปขึ้นทะเบียนเป็นไพร่สมเป็นเวลา 2 ปี ตามกรมกองที่บิดาของตนสังกัด อยู่ ในระยะเวลา 2 ปี ที่เป็นไพร่สมอยู่นี้ ชายฉกรรจ์เหล่านั้นขึ้นตรงต่อเจ้ากรม หรือข้าราชการคนอื่น ๆ ภายในกรมกองซึ่งเจ้ากรมได้มอบหมายให้ จะใช้สอยทำกิจการใด ๆ ก็ได้ เพื่อฝึกหัดไว้ให้พร้อมที่จะรับราชการต่อไป เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้วจึงขึ้นทะเบียนเป็น ไพร่หลวง จะเป็นไพร่หลวงนั้น จะต้องรับราชการตลอดไป จนกว่าจะมีอายุถึง 60 ปี จึงจะ ปลดจากราชการ หรือถ้าหากมีบุตรเป็นชายฉกรรจ์ขึ้นทะเบียนเป็นไพร่หลวงแล้ว 3 คน ผู้ที่เป็นบิดาก็จะถูกปลดปล่อยให้พ้นจากราชการ ไพร่หลวงนั้นหมายถึงไพร่พลที่จับอาวุธออกรบได้ในยามที่ศึกสงคราม เป็นทหารฝ่ายพลรบตามที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ ส่วนไพร่รายนั้น อาจหมายถึงผู้ที่ไม่เหมาะสมที่จะใช้ทำการรบแต่ใช้ในการหาบหามเสบียง หรือสัมภาระอื่น ๆ ตลอด จนใช้ในการโยธาได้” ส่วนทางฝ่าย “ผู้ดี” นั้นเล่าทุกคนก็ต้องมีหน้าที่รับใช้กษัตริย์เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะได้สิทธิพิเศษไม่ต้องไปทำงานโยธาหน้าที่ของผู้ดีมีมากน้อยแล้วแต่ศักดินา ยศ และ บรรดาศักดิ์ และแล้วแต่ความประสงค์ของกษัตริย์ ตัวอย่างเช่น “ผู้มีศักดินา 10,000 ไร่ มีหน้าที่บังคับบัญชากรมกองซึ่งมีไพร่หลวงสังกัดอยู่ ก็จะต้องรับผิดชอบในจำนวนผู้คนที่ จะเกณฑ์มาใช้ในราชการให้ได้ทันทั่วที่เป็นจำนวน 400 คน ตามแต่จะมีรับสั่งเรียก จำนวน 400 คนนี้ เป็นผลลัพธ์ของการเอาศักดินา 10,000 ไร่ของผู้มีศักดินาสองตั้ง และเอาศักดินา 25 ไร่อันเป็นศักดินาของไพร่หลวงเข้าหาร” หรือถ้าบุคคลในสังกัดของตนเกิดกรณีต้องขึ้นโรง ศาล นายผู้มีศักดิ์สูงก็จะต้องรับผิดชอบส่งตัวและส่งทนายไปแก้คดีให้ ดังนั้นเป็นต้น กล่าวโดยสรุปแล้วอำนาจของราชการมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง และครอบคลุมคนไทยทุกคนอย่างไม่มีทางหนี ได้ นอกจากยอมสละสังขุมเข้าป่า แม้แต่ผู้ที่บวชเป็นพระก็อาจจะถูกราชการจับสึกเสียเมื่อไรก็ได้ และอาจจะกล่าวได้ว่าความพยายามที่จะพัฒนาระบบการเมืองและการปกครองในอดีต ก็คือความพยายามที่จะทำให้อำนาจราชการได้ครอบคลุมคนไทยทุก ๆ คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น การ “กระจายอำนาจ” หรือ “แบ่งอำนาจ” เพิ่งจะเริ่มมีเมื่อเร็ว ๆ นี้และมักจะพูดกันด้วย ปากมากกว่ากระทำกันจริง ๆ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้สรุปถึงอำนาจราชการซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนิน ชีวิตของคนไทยสมัยอยุธยาไว้ว่า

“มีสิ่งหนึ่งเรียกว่าราชการแผ่นดินนั้น เข้ามาควบคุมชีวิตและความเป็นอยู่ แทบทุกขณะ ไม่มีระยะใดจะปลอดพ้นจากการควบคุมนั้นได้ ทุกข์สุขตลอดจนผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสังคมนั้นขึ้นอยู่แก่ราชการแต่อย่างเดียว จะมีสุขได้ก็ต่อเมื่อทางราชการยกอำนาจให้ จะรอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ก็ต่อเมื่อราชการเข้ามา

ช่วยเหลือ จะมีทุกข์ก็โดยที่ทางราชการนั่นเองเป็นผู้ก่อทุกข์ให้ จะต้องพลัดพรากจากกันก็ต่อเมื่อทางราชการนั้นเข้ามาจะเกณฑ์เอาตัวไป”

จะเห็นได้ว่าสำหรับคนไทยส่วนมาก กระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างค่านิยมให้กับบุคคลในด้านต่าง ๆ มีที่สำคัญ ๆ เพียง 2 ระดับ ซึ่งผิดกับในประเทศที่มีระบบการเมืองเปิดซึ่งมี 3 หรือ 4 ระดับ ในสังคมไทยระดับแรกเป็นระดับครอบครัว ซึ่งเน้นความเป็นอิสระซึ่งจะขอเรียกว่า “อิสระนิยม” คือ ไม่พยายามมีกฎเกณฑ์ชีวิตความผูกพันกับบุคคลอื่นที่ยุ่ยาก ระดับที่ 2 เป็นระดับของสังคมนอกครอบครัว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในสมัยอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นอำนาจเป็นสำคัญ หรืออาจจะเรียกได้ว่า “อำนาจนิยม” ส่วนระดับที่ 3 คือระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบการเมืองจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นของใหม่เริ่มมีตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 นี้เอง ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการนี้ยังมีลักษณะที่เป็นค่านิยมของระดับที่ 2 คือ “อำนาจนิยม” ของข้าราชการอีก ดังที่มีผู้กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มิใช่การปฏิวัติ แต่เป็นการเปลี่ยนอำนาจจากพวกเจ้าและชนชั้นสูงมาสู่ข้าราชการระดับกลาง” เป็นต้น ซึ่งแม้จะไม่จริงทั้งหมด แต่ก็มีส่วนของความจริงอยู่มาก กระบวนการเรียนรู้ระดับ Political Socialization นี้ จะจำกัดตัวอยู่ในหมู่คนส่วนน้อยในพระนครและเมืองใหญ่ ๆ ในต่างจังหวัด เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัย นักวิชาชีพต่าง ๆ ผู้อ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำ และชนชั้นกลางบางประเภท เป็นต้น สำหรับคนส่วนใหญ่ซึ่งมีไม่น้อยที่เคยไปออกเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งคราวนั้น กระบวนการเรียนรู้ในระดับนี้อาจจะกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อค่านิยมในชีวิตของเขาอย่างมาก หรือถ้าจะมีก็มักจะมีคามโน้มเอียงไปในทางสนับสนุน และเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของอำนาจนิยมมากกว่าอย่างอื่น มากกว่าความเสมอภาค ความสำคัญของหลักการ ฯลฯ ดังจะเห็นได้ว่า แม้แต่ปริญญาชนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยส่วนหนึ่งจะนิยมการแบ่งชั้นวรรณะ (“Seniority”) อนุรักษนิยม (“Tradition”) และคำสั่ง (“Order” “Spirit” “Unity”) ซึ่งสรุปรวมกันได้แก่ “อำนาจนิยมของรุ่นพี่” และของดั้งเดิมนั่นเอง ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้มีใช้มีอยู่แต่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ทั่วไปในสถาบันการศึกษาชั้นสูงทั้งเก่าและใหม่ แม้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีอุดมการณ์ไปทางประชาธิปไตย (“เสมอภาค เสรีภาพ ภราดรภาพ”) ก็ตาม แต่ในอดีตอาจารย์ก็มีอำนาจเหนือนักศึกษา เช่น เป็นกรรมการกิจกรรมของนักศึกษาซึ่งเฟื่องล้มเล็ก เป็นต้น และในขณะเดียวกัน ข้าราชการประจำด้านบริหารก็มีอำนาจและอิทธิพลเหนืออาจารย์ประจำมาตั้งแต่ต้น สิ่งนี้เป็นประสบการณ์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอำนาจของฝ่ายบริหารที่มีเหนือฝ่ายวิชาการ หมายความว่าแม้แต่ในสถาบันการศึกษาระดับสูงซึ่งน่าจะเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ Political Socialization แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ใน